

H.A.J. Dortants
Eygelshovenerweg 25
6374 KB LANDGRAAF NL
Tel. 045-315315

BULLETIN

Oudheidkundig Cultuurhisto-
risch Genootschap Landgraaf

Maart 1986

2de Jaargang

Van de redactie.

Het nieuwe jaar is begonnen en dan is het gebruikelijk dat er contributie betaald gaat worden.

Voor onze penningmeester is het prettig als dit via de bank gaat. Natuurlijk mag U dit ook doen bij haar persoonlijk en zij zal beslist blij zijn alle leden eens te zien. Maar het ledental groeit momenteel en dan is het niet leuk om zo'n lange rij mensen voor de deur te hebben. Dus als het enigzins mogelijk is hiernaast op de omslag staat het banknummer.

Natuurlijk is het mogelijk dat U ondanks alles vergeet die f.20,-- over te maken. Daarom is zij van plan om die leden die 20 maart nog niet betaald hebben een acceptgiro toe te zenden.

Het Jaarboek 1985 liep lekker.

Dit jaar verschijnt er weer een. Het zal waarschijnlijk eind april worden voordat dit klaar is.

Mocht er nog iemand zijn die voor dit Jaarboek een bijdrage heeft dan zou ik dit gaarne voor 20 maart in mijn bezit hebben.

De prijs zal het zelfde zijn als het vorig jaar nl. f.10,-- voor leden en f.15,-- voor niet leden.

De oplage is weer beperkt zodat wij de leden aanraden maar alvast in te tekenen.

Tot voor enkele dagen was mijn gazon nog geheel wit.

Maar de lente is op komst dat kan ik nu zien op mijn gazon. Momenteel liggen op dit maagdelijk wit 27 molshopen. Blij ben ik er niet mee.

Maar de lente zit zichtbaar in mijn gazon en met die lente daar ben ik wel blij mee.

las.
Kerk
26/3/86

SEKTIE DIALEKT

Naast het uitpluizen van de schrijfwijze van ons dialect, komen wij langzaam in een fase, dat wij iets kunnen gaan doen aan het verzamelen van uitdrukkingen, zegswijzen, oude gebruiken, enz. Indien onze lezers ons hierbij willen helpen, houden wij ons graag aanbevolen! Verzamelt u alvast en noteert u? Op de schrijfwijze komt het niet aan. T.z.t. kunnen wij u dan adressen laten weten, waar u alles kwijt kunt!! Een van onze leden heeft een Eucharistie-viering in het dialect vertaald en op rijm gezet. Hierover volgende keer meer.

SEKTIE NATUURMONUMENTEN en KARTOGRAFIE.

1986.

Dit beloofd een belangrijk jaar te worden.

Dit jaar is ingezet met veel en belangrijk werk.

De eerste stappen zijn gezet betreffende het restaureren van onze kruisweg van Aad de Haas.

Een belangrijke tentoonstelling is in de pen.

Er is dit jaar reeds een bezoek gebracht aan het Archief te Kempen, waar belangrijke documenten bestudeerd werden.

Ook zal er een beschrijving komen over minstens een geschiedkundige wandeling.

Het ledental groeit.

Moge ook het getal medewerkers in werkgroepen groeien zodat in het belangrijke jaar 1986 het vele werk, met goed gevolg, verzet kan worden.

SEKTIE ARCHEOLOGIE en CULTUUR.

Zoals reeds in ons vorig Bulletin was aangekondigd hebben wij de heer Funs Robbartz in ons midden gehad.

Op onnavolgbare wijze heeft hij een hele avond van zijn vak "Zadelmeëker" verteld. Van zijn aanbod om nog eens terug te komen, maken wij gaarne gebruik.

Ook de heer John Frischen heeft ons een interessante avond bezorgd. Als deskundige heeft hij ons over hoeve en kasteel Schaesberg verteld. Ook wat de toekomstplannen voor deze gebouwen betreft.

Als aktiviteit naar buiten kunnen wij U een bijzonderheid melden, nl. het in eigen beheer opgraven van de resten van een middeleeuws pottenbakkersbedrijf aan de Gatestraat te Nieuwenhagen. Hierover komen wij in ons Jaarboek 1986 uitgebreid terug.

Onze sektie komt in principe elke eerste donderdag van de maand bij elkaar in het gebouw van S.J.C. Heiligank N'hagen. Meestal staat een mededeling hierover in het Ens-u-Weetje. Ieder lid is van harte welkom.

UT BAKKES

Ing vrij bewirking va ege gedanke óp de gówwe hoeëg-
tsiet van de mam en d'r pap, óp d'r zieëven-en twin-
tigste jannenaar nuëgetieën-zieëven-en sestig

Weë dinkt óp zoe'ne daag wie hūj nit trūk, an wie ut
vreuger waar? Wie v'r allenuij nog bijjenee hoezé-
rete óp Kirksjtroat 57.

D'r inne ziet da mesjien de groeëte kamer mit d'r ge-
geriebelde plavong, woa viër alling mit Sinterkloas
en kingerkommunie dri koame. D'r angere dinkt an de
kuëke, woa de mam waal hóngetdoehzend bótteramme
hat gesjmieërd en óp reijkes gelag; woa viër 's Zam-
stesnommedaags um de buurt in de büt gónge en 's Zón-
des vuër ut Lof de blauwgeblēkde sjpreij óp 'n dusj
koam. Doch ich zaan mar zoeë: Ing kuëke, ing kamer,
inne gank en ee hōfke houwe alle lūj. Evver ee bak-
kes houwe viër alling!! Ee twieëde vóngs doeh nit
mieë in de gans sjtroat. Wie mennig sjtōnd hant viër
ós in dat bakkes erum gedrieënd. Bezóngesj beij
reëne-weër; da woasj te oeht g'n hoehs en doch' ónger
de panne. Doeh houwts te doa d'r lange en d'r hoeëge
broeëdsjtabel; doa sjtóng va allerhand prul drin, woa
ste nieks aa verloare houwts. De bōëvesjte plank va
d'r hoeëge nōmte viër d'r "Kloebzulder". Weë doa oae
ne ledder óp koeët kōmme, woeët beij d'r "Kloeb"aa
genoame; gemindlich woasj te dan zoeë joar of viehf,
zes. Doa boave, ónger de panne, woeëde verhōëlikes
verteld an de klinge, ervaringe oehtgewesseld van
sjoeël en sjtroat, plane gemak, woa me an de eppel
zów goa en de geklauwde eppel ópvreëte. óch woeët
doa d'r kattegismus gelieërd en de versjes vuër de
mam hōëre namesdaag.

Ós bakkes waar nit gebōwd, mar d'r pap houw ut zelf
ópgetrokke oeht rōw pūël en plate. Die plate woare
an de zieh van tant Bertha ezoeë gemakt, das te waal
van binne noa boehte koeëts pisse, mar nit van boeh-
te noa binne... Mar ocherm, went d'r pap dich doa óp
trappéret. Da kreegs doeh ing an 'n oeër, of ee sjtuk
hoot uëver de ribbe en wens te mit ee paar maan woasj
"de hels aafgesjnijje"!!

In ut bakkes koeëts te kōlkes-vrenkele, sentesjtikke
mit kneup, ing roetsjbaan make van de broeëddil en
ich weet nit, wat nog allenuij mieë. Evver, ut in-
tressantste van ut ganse bakkes vóng ich d'r oave,
dem d'r pap óch zelf gebōwd houw. Went ich alleme-
leëve d'r Vriedig d'r sjunste daag van de weëk han
vóng, kunt dat, umdat 's Vriedes beij ós gebakke
woeët. Alle anger daag góng d'r pap reëtsów va nach-

sjiech noabed. Mar 's Vriedes bleef heê óp, um d'r oave te sjtoake. Gemindlich vóng heê doa mit aa, went viêr oecht de ieësjte mes koame. Mit get sjaafsjspieën en inne sjweëgel sjtook heê de sjans aa, die van de vurrige weêk in d'r oave loog te druëge. Went die gôd brank, dujjet heê ing nuj dri, sjtôppet zich ing piehp en zat zich óp ing kis de siehdóng te leêze. Went zoeë ing sjans of zes, zieëve in vlamme woare ópgegeange en de oamere nog get óp d'r heêd loge te kuële, koam d'r pap ieësj richtig in ut geweer. Da hool heê ieësj ing hank in d'r oave en keek, of ut gewulf wit oechtgetrókke war. Doanoa ropet heê durch de sjtalsduër noa binne: "Zaag, ich goan keëre" En de mam antwoadet van oecht gen hoehs: "Joa, ich kóm"! en góng ruggig durch mit ut minge van d'r wekke deeg. Noeh sjnappet d'r pap zich ieësj inne kretzer en doanoa inne brembessem, dem heê boehte mèsnaat houw gemakt, jaget gikkerinne, deê in d'r weêg sjtóng óp 'n zieh en goof zich mit wuste sjleëg d'r oave an ut oechtkeëre.

E bietje grelliger wie de ieësjte kieër ropet heê da wer óp de mam: "Heij, bistes bouw??" Genauw óp deê moment woar de mam gereed en mit ee: "Ich kan nit hekse" koam ze mit de vlaa's en de wekke aagedrage. Tant Bertha, die deê ganse heergank houw mitkrieëge, wós da óch, wie laat dat ut woar en koam erum mit heur bak. En óngerwiehl d'r oave woeët volgesjoave vertelletezie zich van alles, woa kinger nieks mit te make houwe. Bare binge, heesjet dat. 's Noumedaags, went ut ganse hoehs noa vrisje bak rook, woeët inne grumeleplatz verdild en moeëte viêr ózze bak eraaf en deê van tant Bertha en tant Zet erum drage.

Mieng leef lûj, ich kuët uvver dat bakkes inne daag lank vertelle en ee book vol sjriehve. Ich kuët ut nog han uëver ut oaf druëge in ut noajoar, uëver de kloek mit kukes, die doa óp ut vrugjoar rónksjarret en uëver nog hónged anger dinger. Mar ich loat ut heij beij, angesj weêd uch de middig kaod en zaan nog ins: "Ing kuêke, ing kamer, inne gank en ee hōfke houwe alle lûj, evver ee bakkes houwe viêr alling!!

D. Janssen.

HET KRUIS IN DE BANISTIEK EN HERALDIEK.

Het kruis in de heraldiek is een van de meest voorkomende hoofdfiguren die een onderdeel vormen van de herautstukken. Hoewel de meeste zijn overgenomen uit de Christelijke symboliek komen in de wapenkunde ook veel vormen voor ontleend aan de Oud-Germaanse vormen-schat. In de tijd van het ontstaan van de heraldiek waren zij een teken van Godsvrucht of herinnering aan gevolgte veldtocht.

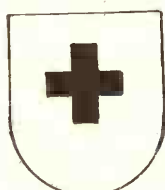
Vóór het wapenschild hanteerde men de vlag, welke reeds in de oudheid heeft bestaan als herkenningste-ken evenals ook het latere kruis mag aannemen. De benaming Banistiek is analoog aan Heraldiek, voor Nederlandse begrippen voor studie aangaande de Vlag. Voor en naast de vlaguitvoering, hechtte men zeer veel aandacht aan de stokbekroning welke in zeer veel variatie's werd uitgevoerd en evenals de latere vlag herkenbaar was aan de familie of organisatie der pre-mitiesen die deze emblemen voerde.

Bij veel uitvoeringen treft men de afbeelding van dieren aan waarvan men meende af te stammen of waar-aan men de kracht ontleende, de z.g. "totem". Men geloofde dat alle macht van deze totem uitging en men vereerde hem in de vroegste tijden en blijkens de godsdienstige waarde is deze betekenis nooit ver-loren gegaan, alleen de uitvoeringsvormen zijn veran-derd.

Deze stok of staf als embleem van macht kan men ver-gelijken met een knots, zwaard of ander slagwapen om de tegenstander te bedwingen, zoals het kruis la-ter werd gebruikt om de duivel uit te bannen. De vlaggestok is een praktisch bruikbaar ding dat een-voudig tijdens een veldslag kon worden opgeheven, of geplaatst naast de zetel van de veldheer, of het cen-traal object kan vormen op altaar. Als symbolische vervanger is de stok een draagbare uitvoering voor de bomen waaronder vele gemeenschappen als vanouds bijeenkwamen om bij de stenen offerplaatsen of late-re kruisen te beraadslagen, te berechten of hun gods-dienst uit te oefenen en te offeren.

Evenals de bomen in het landschap is de stok door zijn lengte gemakkelijk van verre te herkennen of te volgen als middelpunt van een of andere groepering, zeer zeker bij het vroegere militair treffen.

Evenals het kruis, dat ontstaan is door Christus met de handen verbonden aan een dwarsbalk om later aan een staander te worden opgehangen is de vlag of wim-pel ontstaan, nl. door het vlaggedoek bevestigd aan

Grieks of -
rode kruis

Latijns -
kruis

st. Andreas -
kruis

Jezuïeten -
kruis

Swastika of -
Haken.kruis

Jerusalems -
kruis

Patriarchaal -
kruis

Paus Joh -
Paulus II

Russisch -
kruis

Maltezer -
kruis

st. Petrus -
kruis

kalvarie -
kruis

Egyptisch of
hensel kruis

overwinning -
bloed-lap

wimpel -
kruisvander

st. Stefanus -
Hongaars kruis

de kruisra loodrecht over de vlaggestok aan te brengen.

Een dergelijke wimpel aan stuurboord van oorlogschepen gehesen wordt gevoerd bij een godsdienst oefening. Iets wat waarschijnlijk nog stamt uit de Ned.Eng. oorlogen in de 17de eeuw en aangaf dat tijdens dit vlagvertoon, m.a.w. kerkdienst, geen oorlogshandelingen werd uitgevoerd.

Omdat deze wimpel op zondag was gehesen, bestaat nu nog veelal de gewoonte op die dag geen vlaggen te hijsen.

Deze z.g. kerkwimpel bestaande uit een witte strook met het St.Joriskruis is in deze uitvoering vastgesteld bij KB.1956, 31 aug. nr.46.

Het is moeilijk een verbinding te leggen tussen een vlag als geheiligd object dat vereerd wordt en een vlag die alleen gebezigd wordt als communicatiemiddel. Men gaf echter steeds aan zowel de stok als de vlag uitvoering het embleem mee van een politieke, militair, zowel godsdienstige functie. We zien ondermeer de vlaggen met Pauselijke goedkeuring en met een kruisembleem voorzien ten dienste van de Kruisvaarders.

Leens

Het kruis/als Christelijk embleem liet zijn invloed zeer nadrukkelijk op vlaggen en wapenschilden gelden vanaf die der kruisvaarders, gaat door tot hedendaagse vormen en wordt door diverse staten of landen ook nu gevoerd in vlag en wapen. Sindsdien is het ook niet ongebruikelijk dat vaandels vaak worden gewijd door kerkelijke autoriteiten. Een dergelijk ceremonieel berust ook soms op het verlangen van kerkelijke overheden om een zekere macht te hebben over wereldlijke gezagsdragers door te weigeren om oorlogsvlaggen te zegenen.

Dit wijden van vaandels dat terug gaat tot de 11de eeuw kan volgens Christelijk ceremonieel in de kerk of op het slagveld geschieden

Met deze kruisvaarders, mag men aannemen, is de eigenlijke heraldiek ontstaan. Door de dringende oproep om de heilige plaatsen te heroveren of te bevrijden en voor het Christendom te vrijwaren tegen de invloed van de Islam, trok men als Christen ten strijde. Door de leuze "God wil het" werd het bovendien aantrekkelijk gemaakt in de vorm van een algemene aflaat en vrijstelling van belasting. Men trok ten strijde met het z.g. kruiszwaaard terwijl men de kruisvaan in de vorm van een wimpel als zegen teken voor zich uit droeg. Maar weinig kruisvaarders maakte zich een voorstelling van de gevaarlijke avonturen waarop

men zich inliet. Door de hoogontwikkelde krijgstechniek der tegenstanders zag men alras uit naar een gegeden lichaams bescherming in de vorm van een metalen harnas, hetgeen de krijgsman echter onherkenbaar maakte. Dit had tot gevolg dat men zich voor eigen volk kenbaar diende te maken door delen van zijn uitrusting en paardendek te beschilderen. Van meet af aan heeft het westen het kruis als gemeenschappelijk embleem gehanteerd omdat in de Christenheid geen enkel wapen figuur aan het kruis gelijkwaardig kon zijn.

Om de diverse stammen of volken ietwat te scheiden werd het kruis in gevarieerde kleuren gebezigd, hetgeen taalkundig eveneens een hulpmiddel bleek te zijn om de communicatie barrière te overbruggen. Dat het kruis als veld of wegkruis zijn herkenningsteken in het landschap heeft behouden is net zo eigen als dat het kruis in de + 60tal variatie's in de heraldiek zijn plaats heeft en blijft behouden. Idem is het met de kleuren gesteld zoals voorheen tijdens de kruistochten de kleur van het kruis per land varieerde, zo wordt ook heden de kleur nog gebruikt in de uitvoering der wapenschilden.

Een der duidelijkste voorbeelden hiervan is het embleem van het Internationale Rode Kruis wat de kleuren rood-wit, gebruikt door het Zwitserse wapen, in omgekeerde kleuren te bezigen. Dit als motief omdat het Rode Kruis zijn oorsprong en oprichting in Zwitserland heeft. Zwitserland hanteert als wapen een Rood veld met een wit verkort kruis, nl. het kruis van het Heilige Roomse Rijk en het embleem van het Eedgenootschap sinds de 14de eeuw.

Gedurende de Middeleeuwen was Rood (keel) de kleur van de Katholieke Kerk. Echter in 1808 liet Napoleon het Pauselijk leger opgaan in zijn eigen leger zodat hiermede ook de herkenning kleur verviel. Geel en wit is nu de kleur en sinds 1825 ingesteld.

Voor ons als Heemkunde is nu de vraag, waar zijn ze gebleven, de kerkelijke en/of bondsvaandels cq. standaards, o.a. van de H. Familie, Jongelingen, Jonkheid, Boerenbond, Kerk. Zangkoor, Werklieden of Mijnwerkersbond, Congregatie's, Burgerwacht, enz.?

WIE WEET ER NOG???

ha.er.

Lit.

Elseviers gids van de heraldiek
Spectrum vlaggenboek.

"TIETZ-OP"

Gelijk in meerdere andere Duitse steden het geval was, werd op het einde der vorige eeuw ook in Aken door Leonard Tietz een groot warenhuis gevestigd. Vanzelfsprekend ging een dergelijk groot bedrijf met de tijd mee en bracht het telkens weer de nieuwste snuffjes op het gebied van de mode enz. En zo gebeurde het dan ook, dat Tietz omstreeks 1900 een der eerste zaken in deze streken was, die de voordien nog onbekende stijve bolhoed aan de markt bracht. En het was in die tijd heus geen sinecure om nieuwe modeartikelen bij het "ouderwets" publiek aftrek te doen vinden, want met vele nieuwigheden werd nogal gauw de spot gedreven. Wij herinneren ons nog goed, dat de eerste mannen het "waagden" zich met een dergelijke bolhoed op straat te vertonen. Daar was werkelijk een zekere moed voor nodig. Zij waren immers al dadelijk het mikpunt van de jeugd, die de dragers van dit nieuwe product spottend nariet: "Tiets-op". Van lieverlede sprak men in Heerlen en omgeving van een "tietsch" (van;Tietz). Nog heden ten dage wordt door de oudere generatie een bolhoed met "tietsch" aangeduid. Deze hoed heeft intussen zijn glorietijd gehad, want tegenwoordig wordt een hoed van een dergelijk model slechts zeer sporadisch meer gedragen. Typerend is, dat bij niet weinigen de bolhoed ook werd betiteld met "Tietz-op". Zo lazen wij in een plaatselijke courant van 18 November 1903 de volgende advertentie: "Gevonden in de Akerstraat te Heerlen een zoo goed als nieuwe "Titz-op". Tegen betaling dezer annonce terug te bekomen café "Zur Stadt Aachen".

Zulks was ook het geval in Kerkrade, hetgeen moge blijken uit het feit, dat 't refrein van de Carnavalschlager van Kerkrade uit het jaar 1953, getiteld "Der tietsj-op" begint met de woorden: "Der pap, dea hat der tietsj-op op". Wij vonden het niet onaardig deze "ware gebeurtenis" aan de vergetelheid te ontrukken. Wellicht ook interessant voor de etymologen.

Uit: Land van Herle 1952.

VUURSTEEN GEVONDEN.

Tijdens het crossen met zijn motor bij de Regionale stortplaats te Ubach over Worms, vond de heer T. een gepolijste vuursteen.

Hoewel dit reeds in 1983 gebeurde willen wij dit toch even vermelden.

Verdere gegevens zijn:

Grijsbruine vuursteen.

Afm; lengte 10,7 cm., breedte 4,6 cm. en dikte 2,6 cm.

Van de gepolijste steen waren enkele schilvers afgesprongen.

Datering: Neolithicum 4000 - 1500 voor Chr.

De steen werd door de vinder geschonken aan het Thermenmuseum te Heerlen.

MEDEDELING VAN ONZE SECRETARIS.

Het bestuur van het D.C.G.L. heeft de eer alle leden hierbij uit te nodigen tot het bijwonen van een lezing door de heer J. Notten uit Broekhem (bij Valkenburg) over het onderwerp "DIALECTEN".

Deze lezing zal worden gehouden in het Eijkhagencollege te Schaesberg op dinsdag 8 April 1986 om 20.00 uur.

Behalve onze leden en hun echtgenotes zijn andere belangstellenden van harte welkom.

De secretaris

O.S.KUIJL

Sportweg 3
6371 CM Schaesberg
tel. 311320

SJWEËGELSÖPPER.

De bijnaam van de Nieuwenhagers is "Sjweëgelsöpper". Dit woord duidt zowel het enkelvoud als meervoud aan. Deze naam hebben zij te danken aan het feit dat door de vroegere bewoners lucifers gemaakt en verhandeld werden.

Op zoek naar meer gegevens hierover, heb ik enkele aantekeningen gevonden.

Pastoor Dyonisius Penners (1792-1803) schrijft in de kroniek van Heerlen, dat er in Nieuwenhagen talrijke kooplieden zijn. "Zij begeven zich met allerlei koopwaren naar Holland, Duitsland en Brabant. De minvermogenden lopen de deuren af met citroenen, haringen, bokkingen, band, garen, lint en andere snuisterijen. De armsten halen op een kruiwagen te 's Hertogenbosch of in den omtrek lange droge hennipstengels en maken te huis daarvan zwavelstokjes, die ze in een marskraam of "hotte" langs de huizen rondventen".

Een "hotte" is een draagkorf, die speciaal diende om er vette kippen en hanen in te vervoeren.

De marskramers vervoerden hun waren echter ook in pak, has, kist, korf, kroam of hiep.

De handel werd zowel door mannen als door vrouwen en zelfs door kinderen uitgeoefend.

Vervaardiging.

De gedroogde hennipstengels werden in zwavel "gesopt" om zodoende lucifers te "maken".

"Door hunne eigen handen en hunne kinder zijn deze gemaakt woorden" staat in een oud stuk hierover vermeld. Het maken van "sjweëgele" gebeurde gedurende de wintermaanden om dan in de zomermaanden hiermee langs de deuren rond te venten.

Ook in oude brandvoorschriften wordt van hennip en zwavel melding gemaakt.

Ordonnantie op het stuk van brand voor het land van Valkenburg uit 1732:

Item dat niemand sig sal hebben te verstouten, tsij bij daege of te nagte eenige hennip, vlas ofte een ander licht ontfonkende en brandende goed in de backovens te drogen nog te voor die te breeken, maar dat zij sulks moeten doen buyten dorps, daar geen schade of ongeluk kan geschieden, op boete van enz.

Verder staat in een brandweereglement uit 1852 in Nieuwenhagen; Ter voorkoming of blussing van brand wordt het volgende goedgevonden en verstaan.

art.18 giene phosforus zwavelstokjes mogen voorhanden zijn in plaatsen waar zich ligt vuurvattende goederen bevinden noch ook in stallen, schuren, zolders, enz.

noch zich in huizen bevinden alwaar kinders zijn dan in een afgesloten has ofwel op zulke plaatsen dat de kinders desselve onmogelijk kunnen bereiken.

Misschien zijn er personen die nog meer kunnen vertellen over het "sjweëgele söppe" vroeger.

Wij zouden het zeer op prijs stellen, als U dit bij de redactie laat weten.

Wiel Beckers

KEGELEN een eeuwen oude sport.

Het oudste balspel in Limburg mag wel het kegelen genoemd zijn en is zeker de moeite waard om evenals het beugelen (zie vorig bulletin) eens nader bekeken te worden. De oervorm van het kegelen, het rollen van een steen, later met de bolvormige kogel, heeft vermoedelijk zijn oorsprong in Egypte. In een Egyptisch kindergraf uit ongeveer 5000 jaar v.Chr. vond men delen van een kegelspel; lijkend op het huidige spel. Hieruit mag men zondermeer aannemen dat dit een der oudste sporten is welke vandaag de dag nog wordt gespeeld en is uitgegroeid tot internationale bekendheid.

Uit archieven heeft men kunnen opmaken dat in ieder geval in het midden van de 12de eeuw gespeeld werd. Aan de hand van een oorkonde is in de kroniek van de stad Rothenburg in het jaar 1157 te vinden dat een jonge edelman de gelofte moest doen om zich tien jaar van kegelen voor geldbedragen te onthouden. Bij niet nakomen zal hem zijn vermogen worden ontnomen en moet hij de stad verlaten.

Dit voorval geeft aan dat met deze vorm van kegelen misbruik bedreven werd, zodat men niet met een sportieve of kunstige krachtmeting te doen heeft, maar met veeleer zakelijk wedijveren om soms grote geldbedragen.

Stadsraden moesten toendertijd veelvuldig regels of verboden uitvaardigen zodat het spel niet ongecontroleerd in prijskegelen ontaarde. Ondanks deze regels tegen het kegelen werd het spel voor het nageslacht behouden.

Bepalingen aangaande het (gok)kegelspel, zo meent men te weten, waren in de USA zo streng dat het uit de hand gelopen prijs en/of wedkegelen volgens de overheid en wettelijk in zijn totaliteit als verboden spel verklaard werd. Een en ander gebeurde onder de omschrijving dat het "nine Pin" (negen kegels) spel volgens en in die uitvoering werd verboden. Om toch het kegelspel ook in Amerika te

spelen wist men deze wettelijke omschrijving handig te omzeilen door, in plaats van negen kegels, tien kegels op de speelbaan te plaatsen. Hieruit moet het "ten pin" (tien kegels) spel m.a.w. het huidige "Bowling" zijn ontstaan, dat heden ten dage ook in onze contreien meer en meer aanhangers wint.

Trots al deze negatieve speel-methoden ten spijt hield het kegelspel als volksvermaak stand, op tal van feesten, denk maar eens aan de zg. weidefeesten die praktisch in elk Limburgs dorp ten bate van div. verenigingen gehouden werden.

Dat kegelen een brede belangstelling genoot blijkt wel uit het volgende; de geestelijkheid, de hoven van ontelbare vorstenhuizen en de vroede vaderen waren door de kegelliefde aangetast.

In de kloosters werd het kegelen gespeeld met de bedoeling dat de kègel het kwade voorstelde die met de bal van de baan verwijderd diende te worden om zodoende het kwade uit te roeien. In de Duitse kloosters noemde men dit "Heiden-töten".

De meeste bezitters van kegelspellen waren zelfs de kerk genootschappen b.v. patronaats-kegelen. In de reformatie echter probeerden de protestantse overheden de heersende zeden - of wat in hun ogen onzedden waren - ook te reformeren. Een van de eerste reformatie verordeningen (1529 in Basel), ging over het kegelen: Op zon en feestdagen mocht, tijdens de kerkdienst en vóór een uur s'middags, niet gekegeld worden enz.

Dat de kunst eveneens door het kegelspel geïnspireerd werd blijkt uit de werken van enkele Ned. schilders, bv. David Teniers (1582-1649) vervaardigde het werk "vier boeren bij het kegelen", terwijl de hoge adel bij het spelen geschilderd werd door Pieter de Hoogh (1629-1683).

Verder wordt van Mozart beweerd dat hij tijdens een van zijn kegelavonden het "Kegelstatt trio" voor viool zou hebben geschreven. Terwijl uit overlevering bekend is dat zowel F. von Schiller als J.W. von Goethe fanatieke aanhangers van het kegelen waren.

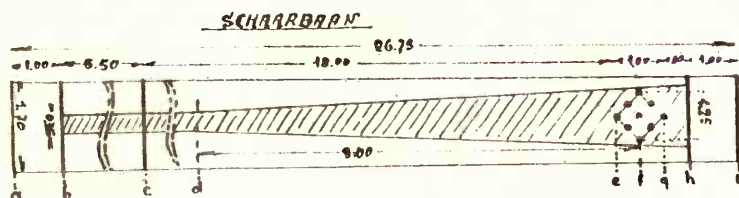
Een bewijs te meer dat dit balspel in de loop der eeuwen gespeeld werd en wordt door alle rangen en standen der bevolking, ongeacht leeftijd of geslacht.

Dit eeuwen oude balspel heeft zich door de vele volksverhuizingen verspreid over alle werelddelen en net zoals het gaat met het overbrengen van verhalen, nl. dat het door de een weer anders verteld wordt als door de ander, ontstaan er steeds nieuwe versie's.

Met het kegelspel is het niet anders gegaan. Wat Nederlanders en Duitsers kegelen noemen heet in Rusland "Gorodka", in Italië "Boccia", in Schotland "Curling", in Frankrijk "Quiller" en in Engeland "Skittles" enz.

Kortom de kogel rolt elk uur van de dag ergens op een deel van onze planeet, op een verscheidenheid van soorten kegelbanen gelijk de taalkundige benaming.

Betreffende de soort zijn in onze gemeente Landgraaf tot nu toe de Schaarbanen ook wel Duitse banen genoemd te spelen. Als variant, doch niet in Landgraaf voorhanden, zijn de z.g. Bohlenbaan of Hollandse baan en de Asphalt-

		lengte	breed	
Aanloop	a-b	1.00 m.		
Aanzet met lineuim	b-c	6.50 m	0.35 m	
Loopvlak	c-d	9.50 m	0.35	2.6 mm hol
Loopvlak schaar	d-e	8.50 m	0.25 bjd.	
Loopvlak tot koning-kegel	e-f	9.00 m	1.25 by p	
Kegelsland	f-g	4.00 m	1.70	
Afloop	g-h	0.25 m	1.70	
Kegelvong	h-i	1.00 m	1.70 m	
Totaal a-i		26.75 m.		
Afloopend van a-i		0.10 m.		

baan welke te vergelijken is met een Bowlingbaan. Een gewijzigde vorm van het kegelspel zijn zoals reeds vermeld het Bowlingspel met 10 kegels en in andere vorm als balspel het in Limburg en Brabant bekende Beugelspel (Bulletin 1) en in Frankrijk of zuidelijke landen veel gespeelde Jeux de boules.

Indien we ons beperken tot de in onze gemeente Landgraaf bekende schaarbanen, dan worden die bespeeld met kunststof ballen die een gewicht moeten hebben van 2800 à 2900 gram en een doorsnede van 16 cm. De bedoeling is om met deze bal, welke gerold wordt op een aangelegde hardhouten of kunststofbaan van voorgeschreven vorm, lengte en ligging, zoveel mogelijk kegels omver te gooien. Deze kegels zijn eveneens aan een lengtemaat van 43 cm met een gewicht van 1800 gram gebonden.

De drie voorste kegels mogen 10 gram lichter zijn om een optimaal spelen mogelijk te maken en zijn daarom ook van een kenmerk voorzien.

Omdat de kegelbaan in haar breedte iets is uitgehold bestaat de mogelijkheid om een bal in een gebogen lijn te laten rollen om hierdoor de beide buitenste kegels te raken. Deze uiterste kegels worden in de volksmond boeren genoemd terwijl de middelste kegel de koning voorstelt (en daarom van een kroontje is voorzien) en die op zijn beurt is geflankeerd door vier dames.

Werd het spel vroeger als volksvermaak gespeeld op een houten baan niet lettend op een nauwkeurige ligging, afmeting of onderhoud, daarbij soms buiten (bij gelegenheid van een weidefeest), was de baan nat na een regenbui of

wiebelde het geval omrede een ongelijke ondergrond, geen nood, gespeeld werd er toch.

Voor het wederom opzetten der omvergegooide kegels was meestal een jeugdige die dit karwei voor een luttel bedrag voor z'n rekening nam.

Nu zijn deze kegelbanen veelal van kunststof, nauwkeurig gecontroleerd, gepoetst en glad geboend, terwijl het opzetten der kegels automatisch gebeurt. De resultaten zijn optisch waarneembaar op het scorebord, waarbij voor nauwkeurige berekenaars de snelheid aangegeven wordt van de speelbal. Mede hierdoor kan naast de invalshoek of plaatsbepaling van aanraking der kegels ook de kracht van de inslag of het raken der eerste kegel bepaald worden.

Al met al, de tijd voor dit oude spel heeft niet stil gestaan en zal straks zeer zeker nog verder gemoderniseerd worden.

ha.er.

Verslag van de ontmoeting van heemkunde en aanverwante verenigingen op 14 December 1985 in Nieuwstadt,

Bij gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Heemkunde vereniging Nieuwstadt (h.v.n.) had deze vereniging een ontmoeting georganiseerd van alle heemkundige en aanverwante verenigingen in Limburg en enkele uit België en Duitsland.

Wij (H.Rade en Chr.Verbunt) moesten die Zaterdagochten, voor ons doen, reeds vroeg uit de veren want om half 10 werden we reeds verwacht.

Trots kan ik vermelden dat wij bij de eersten waren.

Dhr. J.A.van Engeland (de voorz.van H.v.N.) verwelkomde ons bij de ingang en hooft ons een heerlijke kop koffie aan. Wij hebben dus velen zien binnenkomen. Het bleek dat de reestvierende vereniging die 10 jaar bestaat en 40 leden telt (op een inwoners aantal van ruim 3000 personen) toch wel iets weet te organiseren. Er waren veel zusterverenigingen, ook een tweetal uit Duitsland, aanwezig. Uit België was niemand komen opdagen. Zelfs pater Sangers uit Maaseik was er om 10 uur nog niet.

Ruim 10.00 uur opende de voorzitter dhr.v.Engeland de bijeenkomst. Tijdens dit openingswoord kwam Pater Sangers binnen die met een aplaus werd ontvangen.

Na het openingswoord sprak dhr.Engelen de jubilerende vereniging toe en overhandigde de jubilaris een boek over Archeologie want er is op dit gebied in Nieuwstadt nog zeer veel werk.

Hierna sprak dhr.Gootzen de oud-voorz. van de Heemkunde vereniging Roerstreek. Aangezien er altijd een "baas boven baas" aanwezig moet zijn vertelde deze heer Gootzen dat zijn vereniging reeds 17 jaar bestaat en 900 leden telt. (Het gebied dat deze ver.bestrijkt heeft meer dan het 10-voudige aantal inwoners). Hij sprak over "Wat is Heemkunde (Heemkennis)". Heemkennis is onuitputtelijk en als bewijs haalde hij aan dat zij elk jaar een jaarboek uitgeven hetwelk een weerspiegeling geeft van hun werkzaamheden. Zij hebben nu 17 jaargangen en de eerste 100 jaar kunnen ze nog wel vooruit.

Hierna kregen wij een dia-klankbeeld te zien over de Nieuwstadtse parochiekerk, een z.g. overgangskerk in romaans-gothische stijl. Een mooi klankbeeld ingesproken door de oude koster van deze kerk die reeds ruim 60 jaar dit ambt vervult (en ook aanwezig was)

Als laatste spreker kwam pater Sangers aan het woord. Deze sprak over "Ons Heem". Hij deed dit zeer uitgebreid en zo geestig dat wij eerst na zijn toespraak, die langer duurde dan voorzien was, merkten dat het hoog tijd was voor de gezamenlijke koffietafel waarvoor wij naar Hotel-Restaurant "Op de Vos" moesten.

Tijdens deze gezellige en goede koffietafel gaven leden enkele voordrachten en gedichten in dialect.

Terug in het Gemeenschapshuis opende de voorzitter een tentoonstelling. Hier zagen wij dat deze vereniging in haar 10 jarig bestaan ook iets gepresteerd had.

Veel foto's, oppervlakte vondsten uit de pré-historie, oude documenten, enz. enz. Een tien tal boeken en boekjes betreffende Nieuwstadt verschenen tijdens hun 10-jarig bestaan werden te koop aangeboden.

De voorzitter stelde aan de aanwezige verenigingen voor om een dergelijke bijeenkomst om beurt door elk der aanwezige verenigingen te organiseren.

Wij beloofden dit aan onze vereniging door te geven en vertrokken laat in de middag tevreden naar Landgraaf.

Oudheidkundig
Cultuurhistorisch
Genootschap
Landgraaf

Aan:

O.C.G.L.

Landgraaf, juni 1986.

In het jaar 1982 is binnen de gemeente Landgraaf het O.C.G.L. opgericht. Deze vereniging stelt zich ten doel het verzamelen, instandhouden en mogelijk tentoonstellen van cultuurhistorische waarden. Zij streeft naar de oprichting van een oudheidkamer binnen de gemeente.

In juli 1985 is de vereniging in het bezit gekomen van veertien kruiswegstaties van de welbekende schilder Aad de Haas, geboren in 1920 in Rotterdam en overleden in Schaesberg in 1972. Aad de Haas heeft geruime tijd op het kasteel Strijthagen gewoond.

In 1958 schilderde Aad de Haas 18 kruiswegstaties in de kapel van het toenmalige St. Joseph ziekenhuis te Heerlen. Tijdens de afbraak van het ziekenhuis zaagde de aannemer van Heel uit Nieuwenhagen deze staties uit de muren, verpakte ze in plastic en conserveerde ze met een gipslaag. Een van de staties is overgebracht naar de kapel van het nieuwe de Wever ziekenhuis te Heerlen. De overgebleven staties zijn na het overlijden van de heer van Heel door zijn weduwe als schenking overgedragen aan onze vereniging.

Het O.C.G.L. staat nu voor de zware taak deze kruiswegstaties te laten restaureren, aangezien een aantal beschadigd zijn. Bovendien zijn ze nogal onhandelbaar, wegen ongeveer 200 kg per stuk omdat ze met muur en al zijn uitgezaagd. Een bekend restaurateur, de heer Schoonekamp, heeft ons een offerte gedaan, waarbij de kosten per statie geraamd worden op ongeveer f.6250,--. Ze worden dan wel uit de muur verwijderd.

Wij zouden ze graag voor de gemeente Landgraaf als onvervangbaar cultuurbezit willen behouden en vragen U dan ook om een flinke bijdrage voor de restauratie. U kunt eventueel een statie geheel of ten dele sponsoren. Bij de tentoonstelling van de gerestaureerde staties wordt dan Uw naam vermeld alsmede in ons jaarboek met vermelding van het bedrag wat U ter beschikking heeft gesteld.

U kunt Uw bijdrage op twee manieren aan ons doen toekomen:

1. via de ingesloten acceptgirokrt.giro 4776225 t.n.v. O.C.G.L.
2. via de bankgiro van het A.B.N. 1065507, Emmaplein 17, Heerlen, banknummer 57.75.57.424

U zoudt ons zeer verplichten.

Het bestuur

de voorzitter
M.G.H. Derks
Pastoor Scheepersstr. 10
Ubach over Worms
tel. 045-318065

de secretaris
O.S.Kyl
Sportweg 3
Schaesberg
tel. 045-311320

de penningmeester
mevr. W. Ringens-Doveren
Kampstraat 12
Schaesberg
tel. 045-311296

H.A.J. Dortants
Eygelshovenerweg 25
6381 KB LANDGRAAF NL
Tel. 045-315315

BULLETIN

Oudheidkundig Cultuurhisto-
risch Genootschap Landgraaf

Juni 1986

2de Jaargang.

Van de redactie.

Het is wel eens gebeurd dat ik moest nadenken voordat het redactiebericht uit mijn schrijfmachine rolde. Deze keer hoef ik niet na te denken maar het is wel moeilijk om het aan 't rollen te krijgen. Het beste is maar om met de deur in huis te vallen. De prijs van het Jaarboek is n.l. voor LEDEN f.15,-- en voor NIET-LEDEN f.20,--.

En nu het waarom:

Het vorige jaar was de uitvoering heel eenvoudig en konden wij alles in eigen hand houden. Nu moesten wij naar een drukker. Het Jaarboek is volwassen aan het worden. Het resultaat is nu een JAARBOEK en het is uit.

Het ligt in Ubach over Worms en Schaesberg al in enkele etalages. Dit is dan voor Niet-leden. LEDEN zullen het moeten halen bij een van onderstaande adressen:

Derks M.G.H.
Past.Scheeperstraat 10
Ubach over Worms.

Kuyl O.S.
Sportweg 3
Schaesberg.

Beckers W.L.
Heraweg 74 315406
Nieuwenhagen.

Rade H.J.
Keizerstraat 39
Schaesberg.

Verbunt Chr.
Kempkensweg 2
Schaesberg.
(Op dit adres kunt u
terecht tot 15 juni)

Mofers-Coenen
Landgraaf 58
Nieuwenhagen.

SEKTIE DIALEKT

In het vorige builetin berichtten wij u, dat er een Eucharistie-viering in het dialekt was vertaald, (door mej. Mariet Henssen, lid van onze sektie en schrijfster van acrostichons). Door een misverstand kon de uitvoering daarvan nog niet gerealiseerd worden. Maar voor de geïnteresseerden: er zal weer aan gewerkt worden!

Ook riepen wij u op, om ons te helpen met het verzamelen van dialektwoorden- en uitdrukkingen, (b.v. sjroebloemel, kuunkoeësj, kuj-kál en: inne an d'r kaniël goa, kni-jvèl doeë vur inne, nit in d'r haam wille goa, en zoeë wieër)

Hebt u iets voor ons, wilt u het dan in onze bus deponeren: E. Mofers-Coenen, Oude Landgraaf 58 N'hagen

H. Roemkens Hoofdstr. 461 Schaesberg
of bel even op: resp. 311383 311319

(Inne gówwe road: went iër nit good sjloape kant, dan lot d'r valium in 't millesiens-keske likge, lektg uch e sjtumpke potloeëd en e groeët blad papier óp 't nachs-keske en sjriefft alle platte wöëd óp, die uch i-valle....Ieër valt gegarandeerd mit 't sjtumpke potloeëd i gen heng i sjloap!!
Huëre v'r nog get van uch?)

Sectie Archeologie en Cultuur.

Onze sectie heeft zich vooral bezig gehouden met het lijmen van scherven van de gevonden potten.

Deze uit de twaalfde eeuw stammende scherven zijn afkomstig van een recente opgraving in de Gatestraat te Nieuwenhagen. Ook hebben enkele leden nog thuis zitten te lijmen. Al met al zijn toch vele scherven aan elkaar gezet en geven zo een duidelijker beeld van de vormen van het aardewerk.

De laatste bijeenkomst in mei werd verteld over het mijnbedrijf. Hierbij werd de gang van zaken belicht van een ondergronds mijnwerker vanaf zijn vertrek van huis tot op het werkpunt onder in de mijn.

In de zomermaanden zullen we enkele buitenactiviteiten organiseren. O.a. een bezoek aan het monument Landgraaf.

Ózze gaad, ee sjtuksjke leëvesvruijd.

Ig han ózze gaad in twieë gedild; ing hòhfsjeed vur de greunte, de aanger vur 't vieë en get freutbeumen sjtruuk. Gans vuuraa sjtónt get blómme; doa maag ig nit aakome, dat is 't riehk van ut Gerda, mieng vròw. Ig han 'm doa waal ee ritje ummergreun seerden-ne mótte zette, zoeëdat de luuj va gen sjtroat oeht deë kroam hingerum nit kinne zieë: hòksjkes en sjtelkes, kniengsrèn, mèshoop, zeëgbók, òhd kingerbùdje, rölkes hònder-en kuukedroad, bussulle boeëne-en to-matesjtekke, inne kapodde aahenger, ing geròhdsde sjurgskaar, nog ee keërke van d'r vastenoavesóptoch, inne ouwe pin, sjnujsel van de beum, get òw vótte um vunkelhoot van te make....aal weëd bewaard, nieks weëd vótgewórpe.

V'r hónt veuël soate vieë. Um te beginne inne hónk, mar deë maag nit in d'r gaad kome, deë zów ós aal oehdabbe.. Doarum han ig doa ee huuëtje gemak.

Deë keuter begaajt ós noe waal ummer d'r hof en da reest 't Gerda mit de troefel hinger 'm aa.

V'r hant óg ing ènd en ing gòhs. Zoegòw zich erges get reurt, beginne die saame te sjandale um d'r hónk wakker te kriehje. Die ènd is van d'r Zóndusmaat i Lük; de gòhs han ig van 't Lienie en dur Hüh óp miene verjoardaag kriëge. Sjroehte giët 't óg, vur de sjpas en vur de Krismus. Went die óp 'm aakome hat ut Gerdaummer floep; het mint, die weule 'm get doeë, mar zieh meene get te kriehje.

Wieër hant v'r get knieng (vur d'r twieëde Krisdaag) ee sjtel hònder mit inne haan en mèhskuukes vur broadheëntjes en um hòndersoep van te koake.

Eegesgetrókke sjmakt beëter, meen ig, zoeë óg de greunte. A/vreug in 't joar vaang ig aa te kloemulle i ziënbeksjkes óp de vinsterbank mit tomate-, paprika-, sjlaat-en breedloofzoad. Óg wölle boeëne trek ig ummer vuur in kiskes; die eëte v'r nòj zoeë geer.

Zoe gòw d'r vròhs oeht geneëd is, weëd boehte begónne mit sjpinaat, radieskes, erte en moehre ziëne, unne en sjalotte poate en de wölle boeëne oehztette.

't Is ing wurkeligge vruijd um te zieë, wie dat tsuig grujt, zoegòw de zón de eëd get aagewermd hat, vuural dat ónkroecht durtusjsje!! Dat zów ee miensj döks de vruijd kinne bederve. Eegelig meus me bi-j inne gaad nit hove te wirke. De bùure neume mig nit vur nieks "wiehkènd buuërke". In de weëk han ig zoewiezoeë ging tied, mar 't samstes en sòndes reënt 't dök wie ing

bieës. Wen ig 't dà wer ins tref um d'r hin um te kinne kiekke, is mig de sjpinaat gesjoate en zitte de radieskes vol wurm, hant de vuûgel de kôp van de erte aafvroëte en zint de moehre nit óp tied oehtgedund. Godsedank kin ig dat tsuig en óg veuël ónkroecht es kniengsvoor broehke. En went 't Gerda breedloof nuëdig hat, geet 't noa d'r "Cee doehzend", doomit 't ins ónger de luuj kunt!

JeeHaa.

der kiësheboom

DER KIËSHEBOOM va mienge opa,
E prònkjuweel in d'r gaed.
Roeë kiëshe hanngae doa dra,

Kiek, wat hingt doa vööl paraat.
Ig wool bes noa boave klumme,
Es kiekke woe mienge opa is.
Shteesht e mig al in ut humme,
Hat oeht d'r shtaal ing ledder gegris.
Eg bluë shtòn ig opziej te wagte,
Beleëf ut als in inne droom.
Of leëzet d'r opa mieng gedagte?
Och, ig geleuf 't nog mar koom
Mie kink, klum mar in DER KIËSHEBOOM.

Acrostichon van Mariet Henssen.

NAAR DE ZAND EN STEENFABRIEK NIEVELSTEIN.

Op zaterdag 31 mei 1986 waren een dertigtal leden en introducees van onze Heemkunde Vereniging te gast bij de zustervereniging in Herzogenrade. Dit was mogelijk door de relaties die ons lid dhr. Albert Jansen heeft met onze grensbewoners.

Vanaf het Sunplein werd 's morgens om half tien vertrokken naar Nievelstein voor een rondleiding in deze groeve.

Dhr. von Schwartzenberg uit Rimbürg die zelf 40 jaar lang dit bedrijf geleid heeft en sinds 10 jaar gepensioneerd is, verzorgde de rondleiding.

Op dit moment is de winning van het kwartszand de voornaamste activiteit. Het zand is van een zeer goede kwaliteit en wordt op de volgende wijze gewonnen. Eerst worden in zand en steen gaten geboord die met munitie losgeschoten worden. Dit zand wordt met grote vervoerbakken naar een meer getransporteerd en hierin gestort. Hier wordt het zand gewassen en met een 100 pk pomp weer uit het water gezogen. Deze pomp staat op een schip ergens op het water, dat vastgemaakt aan een brug beweegbaar met het vasteland verbonden is. Het schip kan dus op elke plaats in het water zand opzuigen. Dit natte zand gaat naar silo's waar men het uit laat druipen. Reeds na een dag is het water er grotendeels uit. Via transportbanden gaat dit zand dan naar droogovens waar een met kolen gestookte oven het zand droogt en dit klaar is voor vervoer per wagon of vrachtwagen.

Enkele wagons stonden klaar voor vervoer naar het Saarland. Het zand wordt hoofdzakelijk gebruikt voor de fabricage van glas voor autoruiten. Ook in Herzogenrade ligt een dergelijke fabriek. Ook in schuurmiddelen zit dit zand (vim, ata).

Dhr. Schwartzenberg staat versted van de mechanisatie van het bedrijf, waardoor het aantal persoonsleden tot 10 mensen is gedaald. Vroeger werkten hier wel 100 tot 200 mensen. Ook in de oorlog hebben hier Nederlanders door de bezetter gedwongen moeten werken. Na de oorlog was alles vernield en moest van voren af aan begonnen worden. Dank zij de hulp van andere bedrijven is het bedrijf weer opgebouwd, want men schreeuwde om zand. Het bedrijf heeft ooit nog zand geleverd aan China voor de kristal-fabricage. Naast het zand wordt hier ook steen gedolven, die echter meer een hinderpaal en afvalproduct is. Men is blij als men de stenen kwijt is.

Vele bouwpastoors hebben hier gebruik van gemaakt en de Nievelsteen gratis weg mogen halen. Het uitkappen kwam voor rekening van de pastoors. Zeker 40 kerken in Limburg alleen al zijn geheel of gedeeltelijk met Nievelsteen gebouwd. Natuurlijk ook vele gebouwen in Duitsland.

Het kappen van stenen is vroeger hier ook gebeurd. Van de hardere steen werden molenstenen gemaakt. Vast staat ook dat de Romeinen hier stenen hebben weggehaald.

Misterieus zijn de vele bewerkte blokken steen, die hier overal liggen en waarvan men de oorsprong niet weet. Wel is er ooit een gang geweest van + 200 m lang waarvan later ook de bokkenrijdersbenden gebruik gemaakt hebben.

Ook misterieus was de vondst van twee uit steen uitgehouwen leeuwen die tijdens de afbouw diep onder de grond werden aangetroffen. Een leeuw bevindt zich in het museum in Aken, één staat bij het huis van de tegenwoordige eigenaar, Russel, hoog gelegen boven de afbouwput.

"BURG" in Herzogenrade.

Dhr. van Russel bood ons een koffietafel aan op de burcht in Herzogenrade, waar wij dankbaar gebruik van maakten.

Dank zij de medewerking van dhr. T. de Haan vond hier een ontmoeting plaats met onze zustervereniging in Herzogenrade. Ook onze wethouder dhr. T. Gijbels was bij de plichtplegingen aanwezig. Namens de gemeente Landgraaf en het O.C.G.L. werden kleine geschenken aangeboden. Ook de Heemkunde vereniging Herzogenrade bood enkele boekjes aan.

Hierna volgden rondleidingen in twee groepen in de "Burg" en de vertoning van een korte dia-serie met uitleg.

De Burg Rode is thans ingericht als cultureel centrum en van de stad Herzogenrade voor één D.Märk overgenomen, nadat deze het gebouw eerst verbouwd en gerestaureerd had. Ook onze wethouder heeft dit gehoord en weet dus, dat de worst voor hem wat ons nieuwe gebouw aangaat zeer hoog hangt.

De hoop werd uitgesproken, dat de Heemkunde verenigingen in de toekomst nauw zullen samenwerken. Ook een bezoek aan onze vereniging werd in het vooruitzicht gesteld.

Wiel Beckers.

Nu men op veel plaatsen de nostalgie van de prettige mijnbouwzijde ophaalt, mag het tegenovergestelde zeker niet over het hoofd gezien worden.

In de tijd dat steenkool in veel industrielanden nog als het zwarte goud werd betiteld, moest, evenals in Limburg dit zwarte goud door gasterbeiders gedolven worden omrede de eigen bevolking deze arbeid als zwaar en onveilig zoveel mogelijk probeerde te ontvluchten.

Dat een en ander niet geheel ongegrond bleek, getuige wel de vele dodelijke ongevallen die het mijnwerk met zich meebracht. Hierbij zijn ook wel grotere z.g. rampen te vermelden waar meerdere slachtoffers de dood vonden.

Zo wist een eerste kort, doch verschrikkelijk krantenbericht de lezers het volgende te vermelden.

262 doden in mijn te Marcinelle.

Marcinelle 8 aug. 1956.

In een steenkolenschacht van de mijn te Marcinelle bij Charleroi is brand uitgebroken. Het duurt weken zoniét maanden voor aleer de omvang van de ramp volledig duidelijk wordt en men alle 262 slachtoffers geborgen heeft.

Er waren 275 arbeiders aan het werk toen de brand ontstond. Na enkele uren waren slechts 13 arbeiders uit de mijn gehaald.

Men kon geen andere meer redden.

Welk drama speelde zich hier af?

Woensdagmorgen de 8ste aug 1956 daalden zoals elke dag gebruikelijk de dagdienst in de steenkolenmijn "Bois du Cazier" af om het z.g. zwarte goud te delven en te zorgen voor brood op de plank voor hun huisgenoten.

Onder de velen die deze morgen waren afgedaald en reeds met het werk waren begonnen, was ook de Italiaanse gasterbeider Antonio Yanetta. Deze nu was, als ondergrondse seingever, belast met het beladen van de schachtkooi met gevulde kolenwagens. Toen nu de liftkooi voor zijn verdieping was gestopt, trachte hij met de grootst mogelijke spoed de kooi met kolenwagens te beladen voor transport naar bovengronds. Tijdens deze bezigheid zette de liftkooi zich, voor velen onbegrijpelijk, in beweging waardoor een wagen tussen kooi en schachtwand bekneld een vernielend spoor achterliet. Door dit onheil en geweld werden

praktisch alle kabels en pijpleidingen vernield, waarbij ook de stroomtoevoerkabel 6000 volt van alle isolatie werd ontdaan, waarbij de veroorzaakte steekvlam gretig voedsel vond in de vorm van kolenstof en mijn gas, omdat alle ventilatie normaal door elektro aangedreven nu op non actief stonden.

Een geredde mijnwerker, vandaar dit verhaal, was op de 1036 m verdieping werkzaam en zag de brand naderen, het gevaar begrijpend waarschuwde hij z'n collega's die zonder zich te bedenken naar de schacht renden om een veilig heenkomen te zoeken. Tot geluk was de liftkooi van die schacht aanwezig zodat alle vluchtenden zich in de kooi persten om maar geen kompel achter te laten en ieder mee naar boven kon. Hierna gaven ze volgens voorschrift naar de ophaalmachinist het geeigende sein tot vertrek opwaarts. In ongeduld, vermoede men dat het sein niet begrepen ofwel niet vernomen was, waardoor een der mijnwerkers de moedige sprong terug waagde om een noodsignaal te geven. Gelijktijdig echter vertrok de liftkooi met de 7 personen naar boven, de 8ste echter achterlatend.

Deze heldendaad was voor hem de gewisse dood. Om 8.30 uur konden de geredden bovengronds verhalen dat ondergronds een waar helle vuur om zich heen greep, dood en vernieling achterlatend. Inmiddels had het vuur zo'n omvang aangenomen dat de gloed bovengronds waarneembaar was en de schacht als een schoorsteen of vulkaan z'n ondergronds geweld onheilspellend ten toon stelde.

In panische angst rende de inmiddels toegestroomde mensen massa naar de gesloten ijzeren toegangspoorten en trachte ook maar iets te vernemen over toedracht of gesteldheid van de hunnen die deze morgen in de mijn waren afgedaald. Moeders met kinderen ijlden vertwijfeld naar de onheilsmijn met de wetenschap dat voor man of vader n.l. de 275 ondergronders groot levensgevaar te vrezen was.

De hitte in de schacht was inmiddels zo hoog opgelopen dat de liftkooikabel smolt en de kooi van de uittrekkende schacht met donderend geweld naar beneden stortte om daarmee alle redding onmogelijk te maken. Mede hierdoor was dan ook het lot bezegeld van de nog ondergronds aanwezige bezetting. Afgedaald waren 275 personen, 13 wisten te ontkomen zodat 262 vaders of zonen het leven lieten omwille van hun dagelijks brood.

Onder deze 262 verongelukten bevonden zich: 136 Italianen, 8 Polen, 6 Grieken, 5 Duitsers, 5 Fransen, 3 Hongaren, 1 Rus, 1 Okraïner, 1 Nederlander en 1 Engelsman evenals 95 Belgen. Onder de Belgen moest men tevens de oudste n.l. 59 jaar en de jongste n.l. 14 jaar registreren.

Door deze ramp werden 248 familie's meer of minder zwaar getroffen en 417 kinderen verloren hun vader.

De Italiaanse gastarbeider Antonio Yanetta die ongelukkiger wijze de ramp zou hebben veroorzaakt behoorde wonderwel tot de 13 overlevenden, doch deze ongelukkige moest echter de menigte ontvluchten nadat bekend werd dat hij als de veroorzaker van alle onheil werd aangewezen.

Dagenlang bleef hij ondergedoken maar werd geruime tijd verhoord om de juiste gang van zaken in protocol vast te leggen of de mogelijke schuld of oorzaak te bewijzen.

De verdachte heeft echter verklaard en steeds weer volgehouden dat hij de opdracht om wagens op te sturen van de hoofd-opzichter had gekregen, met alle gevolgen van dien.

De Belgische autoriteiten lieten echter de betreurenswaardige Yanetta op 2 nov. 1956 naar Canada verhuizen om daar een nieuw bestaan op te bouwen.

In 1976 was de toen 52 jarige in Toronto als vader van 5 kinderen bij de spoorwegen te werk gesteld, maar had nog steeds het schrikbeeld voor ogen van die bewuste 8 aug. 1956 en weet het gebeurde op de mijn Bois du Cazier met de beelden van zijn vrienden onuitwisbaar in zijn geheugen geprent. Ook nu geeft hij echter te kennen de opdracht van zijn hoofd-opzichter te hebben gekregen.

In een vraaggesprek op 8 aug. 1976 werd een en ander nog eens nader belicht en met redders of opruimers gesproken en deze gaven te kennen dat de bewuste hoofd-opzichter op een andere verdieping dood werd geborgen als door Yanetta was aangegeven.

Mocht dit op waarheid berusten, dan is begrijpelijk welk zwaar kruis Yanetta te dragen heeft.

8 aug. 1986 is het 30 jaar geleden, maar velen zullen het krantenbericht als gisteren gebeurd zich nog herinneren.

ha.er.

BUZONDERE BOMEN OP STRIJTHAGEN

Strijthagen met je rijk verleden,
met je statig - sierlijk heden,
met je vijvers en je BOMEN.
Stukje stilte om te dromen.

Als men aan de voorzijde langs het kasteel Strijthagen (tussen kasteel en vijver) wandelt in de richting van het koetshuis, ziet men op de hoek van vóór- en zijgevel twee exemplaren van de Oostenrijkse den, donkere bomen met lange stugge naalden. Ongeveer 10 meter verder staan twee fraaie pyramidevormige bomen van de soort Metasequoia glyptostroboides, zeg maar M e t a s e q u o i a, want van dit geslacht bestaat alleen deze soort nog.

Een ontdekking.

In 1941 trof T. Kan in een vallei in zuid-oostelijk China bij een tempeltje drie bomen aan van een soort die hij niet kende. Hij meldde dit aan houtvester T. Wang.

China beleefde toen roerige tijden. Het was sinds 1937 in oorlog met Japan en intern zeer verdeeld. Het duurde tot 1944 eer Wang takken en kegels kon verzamelen. Ook hij kon de soort niet determineren. Twee geleerden, Cheng, van de universiteit van Nanking, en Hu, van het Biologisch Instituut in Peiping, werden erbij gehaald. Ook zij stonden voor een raadsel.

In 1946 en 1947 werden expedities georganiseerd. Men vond enkele honderden exemplaren, verspreid over een groot gebied en op moeilijk toegankelijke plaatsen. Bij de bevolking stond de boom bekend als "waterla-riks".

Men gebruikte de bomen voor timmerhout en brandhout en delen ervan (waarschijnlijk de zeer zachte naalden en jonge twijgen) als veevoer.

In 1948 werd tijdens een expeditie onder leiding van Cheng, waaraan ook deskundigen van het Arnold Arboretum van Boston (U.S.A.) deelnamen, veel zaad verzameld. Een deel hiervan werd via Boston naar vele arboreta (ook in Nederland) gestuurd, zoals ook al met eerder verkregen zaad was gebeurd. Het zaad werd in kassen tot ontkieming gebracht. Op de geschikte tijd werden de zaailingen in de open lucht uitgeplant.

De boom bleek ook goed te kunnen worden vermeerd door stekken, dus langs vegetatieve weg. Dit was een bij-

zonder gelukkige omstandigheid, want later zou blijken, dat de bomen in Europa en in Amerika (voor zo ver bekend) geen kiemkrachtig zaad leveren. Deze boomsoort is (evenals verreweg de meeste naaldhoutsoorten) éénhuizig. Dit betekent, dat mannelijke en vrouwelijke bloemen gescheiden, doch op de zelfde plant, dus op één en de zelfde boom voorkomen. Maar bij deze boomsoort zijn tot nog toe buiten het natuurlijke verspreidingsgebied zelden of nooit mannelijke bloemen waargenomen.

In Nederland begonnen de eerste exemplaren hun leven reeds in het eerdergenoemde jaar 1948. En toen had de boom juist zijn naam gekregen: METASEQUOIA GLYP-TOSTROBOIDES Hu et Cheng.

De verbazing over de ontdekking van 1941 werd nog groter, toen bleek, dat vlak daarvoor, nl. in 1940, fossielen van dezelfde soort waren gevonden nabij Tokio door een Japanse geleerde, genaamd Miki, die daarover publiceerde in 1944.

De boom prijkt thans in vele parken en tuinen, ook in Nederland. Een fraai exemplaar is te bewonderen in de botanische tuin van Terwinselen, die om vele redenen belangstelling verdient en meer dan dat.

Na dit historisch uitstapje zetten wij onze wandeling op Strijthagen voort.

Precies tegenover het koetshuis, bij de rand van de vijver, staan drie moerascypressen (Taxodium distichum). Zij behoren tot dezelfde familie als de Metasequoia, nl. de familie van de moerascypresachtigen.

Kenmerken.

Om ze goed van elkaar te onderscheiden, moet men vooral letten op de stand van de jonge twijgen en op de stand van de naalden aan de kortloten.

Bij de METASEQUOIA staan die twijgen in de regel precies tegenover elkaar, als er tenminste links of rechts niet een is afgebroken. De naalden staan eveneens precies tegenover elkaar aan een zogenaamd kortlot, een korte scheut, die in de herfst met de naalden in zijn geheel afvalt.

Beide boomsoorten zijn winterkaal.

De Metasequoia loopt in het voorjaar eerder uit dan de moerascypres.

Bij de MOERASCYPRES staan de twijgen en ook de naalden aan de kortloten niet recht tegenover elkaar, maar in wisselstand, beurtelings één links en één rechts.

In zijn moerassige vaderland (in zuid-oostelijk Noord-Amerika) en ook hier op vochtige plaatsen, vormt hij luchtwortels (kniewortels), die tot op een zekere afstand van de stam vanuit de wortels uit de grond komen en meer dan een meter hoog kunnen worden. Zij voorzien de wortels van zuurstof. Op drogere grond komen kniewortels nauwelijks voor. In parken en tuinen worden ze meestal vertreden of weggemaaid. Op Strijthagen komen dicht bij de stammen hier en daar dikke wortels aan de oppervlakte, maar men ziet ook enkele "knieschijven" even boven de grond komen. Dit zijn kniewortels die zich niet verder hebben kunnen ontwikkelen.

Moerascypres en Metasequoia zijn levende fossielen. Vóór de ijstijden waren zij ook in Europa inheems. De moerascypres vormt een bestanddeel van de bruinkool. In Amerika is hij nog steeds een belangrijke producent van fraai en zeer duurzaam hout.

Beide boomsoorten houden van vochtige grond, maar hebben een groot aanpassingsvermogen.

Zij zijn bijzonder gesteld op rust en stilte. Het is daarom te hopen, dat het op Strijthagen heel rustig blijft.

Twijg van Metasequoia

Links en rechts kortloten met naalden.
Tweede van boven: zijtwijgejes met kortloten.

Moerascypres

Twijg met kortloten en naalden.

D'R SCHILLINGS PIET 40j. ondergronds

Overgenomen uit: Steenkool van 15 okt. 1947.

Op 16 oktober 1907 kreeg de O.N.II op Schaesberg een nieuwe ondergrondse aanwinst, Pietje Schillings. En als dit nummer van "Steenkool" 40 jaar later bij de lezers in de bus valt is dezelfde Schillings, die intussen van Pietje Piet is geworden, nog altijd op de mijn. En nog altijd ondergronds. Tegenwoordig werkt hij op de Wilhelmina in het materiaalmagazijn van de 420 m verdieping. Goed werk, maar geef hem de tijd terug toen hij nog "pædsjong" was op de O.N.II. In zijn fondsboekje staat letterlijk, dat Pieter Schillings daar van 16 oktober 1907 tot 15 März 1910 als "Pferdтреiber" heeft gewerkt. "Dat was een plezierige tijd. Ik zat altijd op mijn appelschimmel, anders trok het 'echinnaos' niet. In de lage galerijen ging ik plat op zijn rug liggen. Als ik er niet was, konden ze de schimmel wel op stal laten staan, want dan verzette hij geen poot".

Piet heeft de eerste tijd dat hij ondergronds was, nog met de "schaämpot" gewerkt. Dat was zo'n open lamp met neus. "Snotneus" heette dat. Ze brandde op half petroleum en half raapolie. "In die tijd ging ik ook nog zwart naar huis", vertelde hij ons.

"Moeder 'poekelde' me in de wastobbe".

D'r Schillings Piet stamt uit een rasechte mijnwerkersfamilie. Zijn vader werkte lange tijd op de Nordstern bij Alsdorf en werd op 60-jarige leeftijd op de O.N.I als opzichter gepensioneerd. De familie Schillings woonde vroeger in Kerkrade en vader tipelde elke dag naar de Nordstern en later 10 jaar lang van Kerkrade naar de O.N.I vice versa. Al de broers van Piet werken op de mijn. Nol, de oudste, al 46 jaar; Joep, die 51 is, heeft er 36 jaar opzitten en Michel, de jongste, heeft zijn zilveren feest ook al 3 jaar achter de rug. Samen zijn ze 150 jaar bij de mijnen, terwijl ze met z'n vieren een leeftijd van 215 jaar vertegenwoordigen. Dat is wat voor de rekenmeesters. Piet heeft alle rangen in de mijn doorlopen. Hij voelt zich mijnwerker van top tot teen. "Ik zou niet bovenop willen werken", zegt hij. "Het is jammer dat ik geen zoons heb, maar de zoons van mijn broer hebben het goed gezien. Voor wie er aard in heeft is mijnwerker een goed vak en je kunt er vooral tegenwoordig een goed bestaan in vinden. Maar, ja, die goede oude tijd, toen werd je als jongen in de mijn 'vaderlijk' behandeld. Als je iets had uitgevreten, dan kreeg je ze van de opzich-

ter, met d'r reem geschwaamd.' Maar ook de opzichter werd op deze vaderlijke wijze door de hoofdopzichter gecorrigeerd. Vaak genoeg heb ik hierbij assistentie mogen verlenen," vertelde Piet ons. "Het beroerste was, dat je ze dan achteraf van de opzichter kreeg. Boete in geld bestond er in die tijd niet en vandaar deze min of meer hardhandige bestraffing". Ook herinnert Piet zich, dat hij nogal eens moest uitvaren om "schnaps" voor de "meester" te halen als deze het erg druk had. "Natuurlijk proefde ik er eerst aan en dan hielden we nauwkeurig in de gaten, waar de "schnaps" verstopt werd en hielpen we voor de rest ook nog een handje".

D'r Schillings Piet geniet nog een goede gezondheid. Hij legt 's avonds nog zijn kaartje, heeft liefhebberij voor voetballen, wielrennen en paarden en dat hij een gemoedelijk prater is, blijkt wel uit hetgeen hij ons in de korte tijd dat we bij hem op bezoek waren wist te vertellen. Met alle geweld wilde hij ons nog van zijn lotgevallen bij de cavallerie vertellen, waarbij hij als trompetter diende. We hebben ze voor een volgend jubileum bewaard en wensen de kranige ondergronder intussen nog een paar prettige jaren op de mijn en daarna een welverdiende rust toe.

„SCHUUMKE TREKKE „

In een lege fles, die van te voren goed schoon werd gemaakt, deden we wat lakrits en vulde de fles dan voor ongeveer drie kwart met water.

De lakrits en een goed passende kurk voor de doorzichtige fles kon men bij de drogist kopen.

Dan ging men met de fles "kloetsche", een snelle handbeweging (zoiets als kleppen) waardoor de fles in allerlei richtingen werd geschud. Zo ontstond dan schuim.

Nadat de stop van de fles was gehaald deed men heel vlug de fles aan de mond om het schuim op te zuigen. (schuimke trekke)

Was het schuim op dan ging men weer opnieuw kloetsche, net zo lang totdat de lakrits en/of het water op was.

KAKERT 1936—1956

Uit: Nieuwsblad Rectoraat Kakert 1956.

20 jaar geleden, 5 april 1936, palmzondag, werd voor de eerste maal in het tegenwoordige patronaat de H.Mis opgedragen.

Naar aanleiding hiervan volgen hier enkele gegevens, die interessant genoeg zijn om weer eens voor de geest te halen.

Voor de gezinnen die hier pas kort wonen, zijn ze misschien nog meer interessant.

Rector Poels was eerst kapelaan te Schaesberg. Hem werd de speciale zorg opgedragen voor de Kakert. Omdat het erg ver was om over een kiezelpad naar Schaesberg ter kerke te gaan, begon hij in 1935 al met de H.Mis te lezen in een kamer op Hompertshof.

Op 5 maart 1936 werd de café, waar nu drogisterij Femy is, met de daarachterliggende danszaal (nu patronaat) gehuurd van de Brouwerij d'Oranjeboom.

5 april 1936 was, zoals boven gezegd, er de eerste H.Mis opgedragen.

16 april 1936 kreeg rector Poels verlof om zondags 2x de H.Mis te lezen.

8 juli 1937 werd het gevalletje gekocht van de Brouwerij door en op naam van de kerk van de H.Petrus en Paulus te Schaesberg.

9 sept. 1937 werd het rectoraat officieel opgericht. Blijkbaar heeft men te voren getwijfeld of hier een rectoraat wel levensvatbaarheid zou hebben.

December 1937 werd rector Poels opgevolgd door rector Mullenders.

26 februari 1938 schrijft rector Mullenders aan het Bisdomeen een brief met het verzoek om de grote caféramen te vervangen door glas in loodramen, de ob-stakels achter in de kapel te verwijderen, een oksaal bij te maken, een kleine toren met portaal bij te bouwen en de kapel vochtvrij te maken. Hij kreeg verlof, volbracht het werk en betaalde de laatste rekening in mei 1941. Dan wordt hij in 1941 opgevolgd door rector Meys. Het is nu oorlog en er wordt niet meer gebouwd.

6 juni 1948 wordt Tuindorp bij Kakert gevoegd.

20 april 1950 wordt hij opgevolgd door rector Sangers.

3 mei 1950 wordt goedgekeurd dat te zijner tijd een nieuwe kerk zal gebouwd worden op de plaats waar ze nu staat. Daarom wordt op 15 juli 1950 het oude huis gekocht waarvan nu rectoraatshuis is gemaakt.

1 sept. 1950 begint onze school, voorlopig in het zaaltje van de oude bewaarschool, welke lag in

Wilhelminastraat 42-50. De rest ging nog naar Schaesberg.

10 oktober 1950 wordt het terrein van kerkhof en speeltuin gekocht en wordt het kerkhof aangelegd.

8 jan. 1951 wordt de nieuwe school ingezegend.

18 maart 1951 werd de nieuwe kleuterschool ingezegend.

Direct hierna wordt het houten bewaarschooltje afgebroken en overgeplant naar de tuin van het rectoraat achter de grot.

13 maart 1951 wordt de grond om de kerk op te bouwen geschonken door familie Hennus Debije.

25 maart 1951, Pasen, wordt het recht verleend om in Kakert huwelijken te sluiten.

15 sept. 1951 draagt het kerkbestuur van de H. Petrus en Paulus te Schaesberg de bezittingen in Kakert over aan het kerkbestuur te Kakert.

16 febr. 1952 wordt de eerste spade in de grond gestoken voor de nieuwe kerk.

15 aug. 1952 wordt het voetbalveld der Kakertse Boys in gebruik genomen en ingezegend.

16 nov. 1952 wordt de nieuwe kerk in gebruik genomen en ingezegend.

Nov. en dec. 1952 worden in het houten patronaatje binnenmuren aangebracht en in het groot patronaat de vloer vernieuwd, W.C.'s bijgebouwd en 200 stoelen gekocht.

15 aug. 1953 wordt de speeltuin geopend.

22 oct. 1953 wordt het vroegere rectoraatshuis verkocht. Dit is thans Drogisterij Femy.

8 febr. 1954 komt kapelaan Kempener.

6 juli 1954 verhuizen rector en kapelaan naar het nieuwe rectoraatshuis.

Dec. 1954 wordt begonnen met de vergroting van de school.

Zomer 1955 wordt het patronaat gemoderniseerd; nieuwe ramen, binnenwerk en geheel geveerd. Er wordt een lokaal bijgebouwd voor bibliotheek en een werklokaal. Verder nog aparte lokalen voor het consultatiebureau. Er tussendoor wordt ook nog het buurthuis in Tuindorp gemoderniseerd.

1 sept. 1955 wordt begonnen met aparte school voor jongens en meisjes.

8 jan. 1956 krijgt het rectoraat officiële grenzen.

H.A.J. Dortants
Eygelshovenerweg 25
6374 KB LANDGRAAF NL
Tel. 045-315315

BULLETIN

Oudheidkundig Cultuurhisto-
risch Genootschap Landgraaf

September 1986

2de Jaargang

Van de redactie.

Vakantie? Wie spreekt er nog over vakantie. Dat is al lang geleden hé?

Het heeft dit jaar bij mij lang geduurd voordat ik over de naweeën daarvan heen was.

Het wilde maar niet vlotten.

De schuld heeft het weer gekregen. Daar was niet in te werken.

Maar nu ik dit schrijf zitten we in de laatste dagen van augustus en nu kreeg ik zin om in de tuin te werken. Eerst was de grond te hard en nu is het te nat. Dan maar binnen blijven en typen. Dan kan het Bulletin op tijd de deur uit en kunnen diegene die zich hebben opgegeven om mee naar Alden Biesen te gaan in dit nummer lezen hoe het dhr. van Dijk ver-
gaan is in Alden Biesen.

Hij vertelde dat het prachtig was en hij gaat weer met ons mee.

Het Jaarboek 1986 had ook last van het weer maar het gaat momenteel wat beter.

Het is opvallend dat dit jaar nog niet elk lid een exemplaar heeft. Het vorig jaar was dit anders.

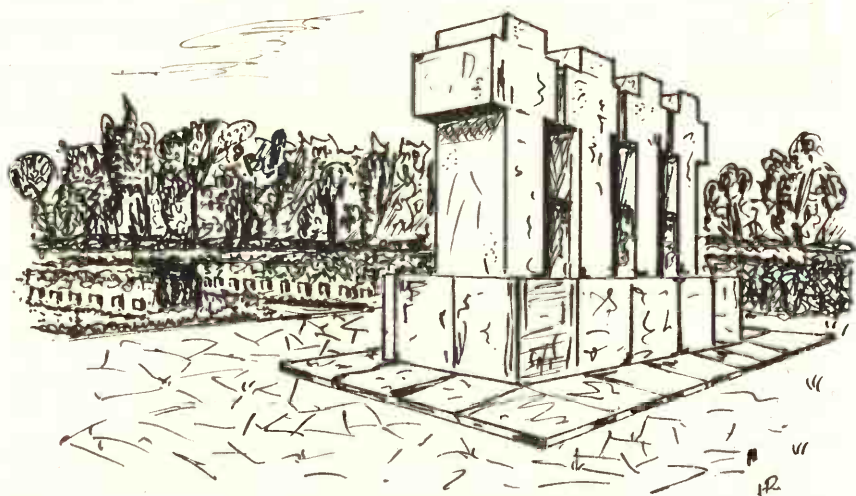
Met "onze" kruisweg gaat het ook de goede richting in. In het volgende Bulletin hoop ik daar meer van te kunnen vertellen.

In dit nummer moet U maar niet zoeken naar de gebruikelijke berichten over onze sectie's.

Het was vakantie. (Lang geleden)

EXTRA BERICHT.

Er kunnen zich nog enige personen opgeven voor deelname aan de excursie naar ALDEN BIESEN.

DE VIER KUISEN VAN ALSDORP.

Wisten we door het kruis van Yanetta in ons vorig bulletin een mijnramp onder de aandacht te brengen, het Limburgs Dagblad deed dit op zaterdag 2 augustus 1986 aan de vooravond van de 30 jaar herdenking met daarbij een opsomming van een tiental mijnrampen, her en der in steenkoolgebieden, te vermelden. Het verwonderde echter dat een in de buurt getroffen mijnramp welke velen zich nog wel zullen herinneren hierbij niet werd genoemd, zodat het kruis van Yanetta een vervolg heeft in het kruis der achtergeblevene, temeer eerst in de dertiger jaren de arbeidsorganisaties bezig waren met het verwerven van medezeggenschap en aanvaardbare verhoudingen in arbeid en veiligheid. Mede hierdoor werd onder de arbeiders in de industrie gebieden de kreet gepropageerd als; "Geef het recht aan de doden" evenals; "Verenigen en blijf verbonden", hetgeen bij veel directies evenals geestelijkheid niet in dank werd aangenomen omrede de mogelijke invloed van het z.g. "rode gevaar". Dat zich trots deze inspraak en medewerking van overheid en mijn directie's op het gebied van veiligheid en beveiligingen alle toezeggingen en medewerkingen werden toegepast of voorgeschreven, bleef het niet uit dat zich trots alle maatregelen op 21 okt. 1930 in Als-

dorp (D) op de mijn Anna 2 een mijngasontploffing voordeed.

Op deze 21ste oktober 1930, slechts een half uur na ochtend-dienstwissel van 6 uur, deed zich een mijngasontploffing voor waarvan men trots alle voorzorgen door middel van afzuigen, luchtverversing, "schlagwetter zeker" apparatuur en verlichting, naar de oorzaak slechts te gissen valt.

De ondergrondse ontploffing had een dermate kracht, dat de 36 meter hoge schacht-toren als een hoop schroot tegen de vlakte ging en van de omliggende mijngebouwen slechts puin als restant bleef. Geen steen bleef in de omgeving van schacht Eduard op elkander, terwijl grote vuurzuilen en rookwolken de plaats aangaf van de voormalige schacht als verbinding met de ondergrondse werken. De bovengrondse ravage gaf een overduidelijk beeld van wat zich ondergronds had, of nog afspeelde. Geen wonder dat gehele mijngangen tot lengten van 200 meter geheel waren ingestort, zeer zeker op de 360 meter verdieping. Hier was de vernieling het grootst omdat deze verdieping als afzuiggalerij werd gebruikt zodat de aanwezigheid van mijngas hier in hoogste percentage te verwachten viel.

De meeste schade werd echter op de 245 meter verdieping aangetroffen omrede de ingestorte mijngangen op de 360 meter verdieping de luchtstroom c.q. gasafzuiging onmogelijk maakte.

Verwonderlijk bleek echter dat de afbouwgebieden, de z.g. pijlers praktisch geen schade hadden opgelopen, terwijl men toch verwachtte dat de gasuitbraak hier zijn oorsprong moest hebben gehad.

Te gissen valt slechts dat ongeacht afzuiging, metingen en controles de oorsprong der ontploffing en verdere verbranding in de afzuiggangen gezocht moest worden. Al met al, de kracht van de ontploffing (dus gas hoeveelheid) was zo groot dat zelfs de nabuur mijn Anna 1 door meer of mindere schade, dus instortingen, getroffen werd, als leek het een aardbeving gelijk.

Door de in eerste instantie grote waarneembare bovengrondse schade verwachtte men wel een enorme ravage ondergronds en eventuele verdere ontploffingen of branden konden dien tengevolge dan ook nog verwacht worden. Althans die mogelijkheid bleef bestaan.

Omdat de luchtverversing van de mijn Anna 1 en Anna 3 gedeeltelijk met elkaar verbonden waren met de schachten van Anna 2, beval de bedrijfs-directeur Rauhut een directe ontruiming van het personeel bovengronds evenals de 750 mijnwerkers van beide andere Anna mijnen.

Over het lot van de 650 ondergronders der ongeluks-mijn Anna 2 tastte men volledig in het onbekende. Met verzocht, als eerste mogelijkheid, een vluchtweg aan te leggen vanuit de mijnen 1 en 3, hetgeen reeds na een uur werk mogelijk was en de eerste 57 mijnwerkers gered konden worden via de mijn Anna 3. Zelfbevrijding was mogelijk voor 182 mijnwerkers vanaf de 260 meter verdieping naar de mijn Adolph. Omdat de gehele dubbele schachtbok en verdere voorzieningen van de schacht Eduard der mijn Anna 2 volledig was vernield konden slechts reddingspogingen ondernomen worden via de mijn Adolph en Anna 1. De eerste oriëntatie-ploeg ging reeds om 8 uur 15 op onderzoek uit. Een uur later waren $\pm$ 70 personeelsleden van de bedrijfs-reddingsbrigade aanwezig evenals de nodige medische verzorging, terwijl uit het Ruhrbekken reddings-geoeffende mijnwerkers met hun apparatuur de nodige hulp boden. Door het manmoedig optreden der brigade konden naast de overlevenden tevens nog 124 gewonden de weg naar bovengronds c.q. ziekenhuis vinden.

Met de berging der doden werd 24 oktober begonnen. Deze werkzaamheden waren naast de treurigste tevens de moeilijkste omrede de grote vernielingen en instortingen die vooreerst hersteld of geruimd moesten worden alvorens men de talloze werkpunten kon bereiken om de dode makkers te bergen. Tegen het middernachtelijke uur had men 266 lijken naar bovengronds gebracht. Eerst op 19 dec. 1930 konden de laatste lijken geborgen worden, terwijl op 1 jan. 1931 het aantal doden was gestegen tot 271 terwijl nog 7 gewonden werden verpleegd in het ziekenhuis.

De begrafenis met de nodige plechtigheden werden in Alsdorp op 25 oktober gehouden. Op die dag begroef men 144 doden in vier rijen op de nieuw aangelegde begraafplaats, terwijl de resterende verongelukten op familieverzoek elders in de nabuurgemeenten of woonplaats ter aarde besteld werden. Op elk graf werd een eenvoudige grafsteen aangebracht en sinds november 1932 sieren vier grote kruisen aaneengesloten door 3 tussenstaande gedenksteden, voorzien van een mijnwerkers symbool, aan het einde der 4 grafrijen het kerkhof.

Hoe indrukwekkend en vol medeleven deze dode kompels begraven werden getuige de grote en massale toeloop naar deze plechtigheden. Men schatte dat wel 100.000 niet Alsdorfers aanwezig waren

Een overhaast ingesteld hulpfonds wist van dit medeleven gebruik te maken door een groots opgezette inzameling ten behoeve van de nabestaanden te organiseren.

Uit binnen en buitenland werden gelden gespendeerd zodat op 15 mei 1931 bijna 1,7 miljoen Reichsmark te goede kwam aan 146 weduwen, 9 wezen, 203 halfwezen evenals 111 ander betrokkene b.v. ouders.

De Eduard schacht werd herbouwd, uitsluitend ten behoeve van materiaal vervoer doch kreeg na herbouw de naam van Wilhelm schacht om niet aan de onheil-schacht herinnerd te blijven.

Nog vele jaren bleef bij vrouwen en moeders de angst voortleven als hun echtgenoten of zonen onderweg waren als mijnwerker voor hun dagelijks brood. Zij vonden geen rust als ze niet op de gebruikelijke of de te verwachte tijd thuis waren.

Veel van de nu 65plussers kunnen zich deze mijnramp nog levendig herinneren evenals de smartlap die toen veelal gebruikelijk bij mijnwerkers-bijeenkomsten of in lokaliteiten gezongen werd met als titel:

Grubenschicksal.

Hört, was dröhet in dem Schachte,
Welch ein Unglück ist gescheh'n,
236 Knappen gaben dort
ihr Leben hin.

Gestern Morgen um halb Viere
Steiger Loitz die Runde macht,
Um seine Brüder Glück-Auf zu wünschen,
als das Unglück dan geschah.

Rettet euch Brüder, wir sind verloren,
rettet euch Brüder in der Not
Schlagende Wetter sind ausgebrochen,
mein Weib, mein Kind, lebt wohl, lebt wohl.

Vor dem Tore steht ein Knäblein
hebt weinend die Hände zum Himmel empor,
gestern begrub man meine Mutter,
heute ist mein Vater tot.

Wer hat dieses Lied erdichtet
Wer hat dieses Lied erdacht?
Es waren ja zwei Bergmannsknappen,
die das Unglück mitgemacht.

Dit lied als smartlap geschreven en gezongen daar waar men het horen wilde werd bij ieder andere gebeurtenis die met het mijnwerk vandoen had gewijzigd en aangepast, zodat men niet kan zeggen; het is speciaal voor het ongeluk Alsdorp bedoeld".

Culturele uitwisseling tussen de beide Limburgen.

Het Provinciaal Verbond voor Toerisme in Belgisch Limburg nodigde een aantal cultuurminnende verenigingen in Nederlands Limburg uit, deel te nemen aan een cultuurtoeristische dagtocht in Belgisch Limburg op 6 juni 1986.

Ook het Oudheidkundig Cultuurhistorisch Genootschap Landgraaf kreeg een uitnodiging.

Het bestuur was zo vriendelijk, bij verhindering van onze secretaris, mij af te vaardigen.

De reden zal wel geweest zijn, dat ik in ons Jaarboek 1986 een artikel had geschreven onder de titel "Van Palemig tot Alden Biesen".

Een rondleiding op het kasteel Alden Biesen, waar het Cultureel Centrum van de Vlaamse Gemeenschap is gevestigd, vormde een belangrijk onderdeel van deze excursie.

Tegen acht uur arriveerde ik op het station Maastricht en trof aldaar een groepje tochtgenoten uit verschillende plaatsen in Nederlands Limburg.

De gastheer had gezorgd voor een bus en de 21 gasten werden naar Alden Biesen (Gemeente Rijkhoven bij Bilzen) vervoerd.

Daar wachtte ons koffie met vlaai. Het was een gezellig samenzijn.

Het dagprogramma werd uit de doeken gedaan.

We werden rondgeleid door alle afdelingen van het kasteel Alden Biesen, dat eeuwenlang de landcommanderij was van de Duitse of Teutoonse Ridderorde.

Het is grotendeels in de oude luister hersteld en ten dele nog in restauratie.

Onze gids was Mevrouw Alice van Heusden, die zich vakkundig en prettig kweet van haar taak.

Op deze rondleiding ga ik niet verder in, aangezien ik in het Jaarboek reeds het een en ander schreef over Alden Biesen en de Duitse Orde.

Ook verwacht ik, dat ons genootschap de voormalige balije Alden Biesen binnenkort zal bezoeken.

Meer dan de moeite waard !!

Na een voortreffelijke lunch genoten wij van een tocht door Haspengouw, het zuidelijk deel van Belgisch Limburg.

Onderweg werd uitleg gegeven over het landschap en over de stadjes en kasteeldorpen die wij passeerden.

Hier en daar werd even halt gehouden om alles goed te kunnen bekijken en foto 's te nemen.

Het eindpunt was Tongeren, waar wij het Gallo-Romeins museum bezochten.

Veel aandacht werd besteed aan het Romeinse gedeelte, want Tongeren is een Romeinse stad in het voormalige Noord-Gallie, dat Gallia Belgica werd genoemd.

"Van alle Galliërs waren de Belgen de dappersten", zo schreef Julius Caesar, die deze streken rond 50 vóór Christus voor het Romeinse Rijk veroverde.

Onze gids liet ons zien, dat Tongeren inderdaad in het jaar 15 vóór Christus is gesticht en dus terecht in 1985 zijn 2000 jarig bestaan vierde.

Maar één jaar is daarvoor te kort : Het feest gaat nog stevig door.

Verder bezochten wij de vermaarde basiliek, de Romeinse muur (waarvan nog $\pm$ 1500 m. bestaat), de overblijfselen van de Romeinse waterleiding (aquaduct) en op de terugweg een Romeinse grafheuvel (tumulus).

Natuurlijk werd het kopje koffie niet vergeten en vervolgens werd koers gezet naar Maastricht, waar wij zeer voldaan om 18.30 uur aankwamen om de trein te nemen naar huis.

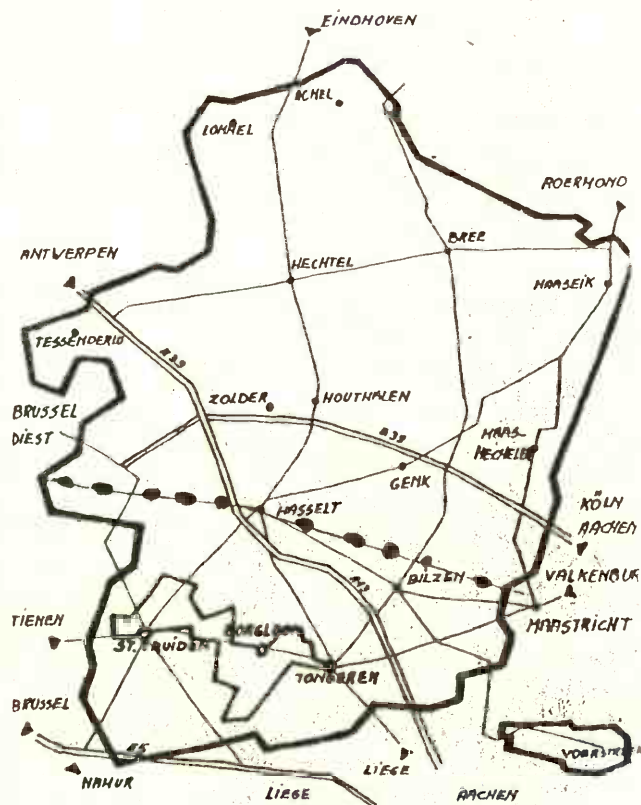
Hoewel de weergoden ons niet bijzonder gunstig waren geweest, zagen wij terug op een heerlijke dag.

In de middagpauze had onze gids mij geïntroduceerd bij de directeur van het Cultureel Centrum, Mevrouw Vanaudenhoven, om haar namens ons genootschap een exemplaar van het Jaarboek 1986 aan te bieden.

Zij stelde dit bijzonder op prijs.

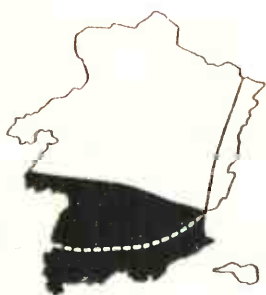
En zo kreeg het bezoek inderdaad nog iets van een culturele uitwisseling.

H A S P E N G O U W

Het gebied ten zuiden
van de stippellijn is
Haspengouw.

Haspengouw is het zuidelijk deel van de Belgische provincie Limburg, d.w.z. het gebied ten zuiden van de lijn Diest - Hasselt - Lanaken. Deze streek wordt gekenmerkt door twee landschapstypen:

Het zwarte gebied boven de
stippellijn is Vochtig-
Haspengouw

Onder de stippellijn:
Droog-Haspengouw

1. Het gebied ten zuiden van de lijn St. Truiden - Borgloon - Tongeren - Maastricht, waar poreuze krijtlagen (met ondergrondse watercirculatie) zich bevinden onder een laag van leem (löss), die soms 10 meter dik is.

Dit gedeelte wordt Droog - Haspengouw genoemd.

Het vertoont een zacht golvend reliëf.

Het is een vruchtbaar landbouwgebied met grote bedrijven, waar vooral tarwe en suikerbieten worden verbouwd naast gerst en allerlei voedergewassen.

Ook de paardenfokkerij bloeit hier.

In Horpmaal en Mettekoven zijn nog prachtige vierkanschoeven te bewonderen.

Mettekoven : Haspengouwse hoeve

2. Het gebied ten noorden van de lijn St. Truiden - Borgloon - Tongeren - Maastricht en ten zuiden van de lijn Diest - Hasselt - Lanaken.

Hier bestaat de ondergrond uit een ondoorlatende, vaste kleilaag waarop zich een laag van zandig leem bevindt.

Dit gedeelte wordt Vochtig - Haspengouw genoemd.

Het wordt doorsneden door beken en riviertjes.

De landbouw is er meer gevarieerd en de bedrijven zijn kleiner.

Er is vrij veel weiland en nogal wat verspreid liggend bos van hoofdzakelijk Canadese populieren.

Typerend voor deze streek zijn de vele boomgaarden waarin, net als in onze streek, de hoogstam meer en meer wordt vervangen door laagstam met aanzienlijk lagere plukkosten.

De naam Haspengouw.

Volgens onze sympathieke gids zou de oorsprong van de naam liggen in het verouderde woord "haspe", dat weiland zou betekenen.

Dit zou naar mijn mening wel aannemelijk kunnen zijn voor Vochtig - Haspengouw maar niet voor Droog - Haspengouw.

Persoonlijk had ik hierover een heel andere mening, althans veronderstelling.

In een onderonsje vroeg ik haar, waarop zij haar mening baseerde.

Dat had bij een vorige rondleiding iemand haar verteld, maar zonder enig argument daarvoor aan te voeren.

Ik bood haar aan mijn theorie hierover op papier te zetten.

Zij nam dat aanbod gretig aan.

Ik heb intussen aan mijn belofte voldaan.

Mijn mening komt hierop neer : Ongetwijfeld is dit hele gebied vanouds rijk geweest aan populieren.

Dit zullen voornamelijk zijn geweest de Zwarte populier (*Populus nigra*) en wellicht nog meer de Trilpopulier (*Populus tremula*).

De Trilpopulier wordt ook Ratelpopulier genoemd.

Bij het minste zuchtje wind trillen en ratelen de vrij ronde bladeren die bevestigd zijn aan een lange, platte steel.

Een weer andere naam voor dezelfde boomsoort is ESP of (vercuderd) ASP.

Het woord Asp werd vroeger zelfs gebruikt voor populier in het algemeen, zoals nu nog vaak in de volksmond het woord Den wordt gebruikt voor alles wat naaldhout is.

Tussen + 1700 en 1900 zijn uit de Verenigde Staten van Noord-Amerika enkele populierensoorten in Europa ingevoerd.

Uit spontane en kunstmatige kruisingen van deze Amerikaanse soorten en de Europese Zwarte populier stamt het leeuwendeel van de populieren die in vele gebieden van Europa (ook in onze streken) in de vorige eeuw en vooral in deze eeuw op grote schaal zijn aangeplant.

Deze snelgroeiende houtproducenten hebben de Zwarte populier vrijwel geheel en de Trilpopulier (Esp) grotendeels verdrongen.

Maar "in het wild" komt de Esp nog veel voor.

Bovenbedoelde kruisingen (bastaarden of hybriden) worden meestal Canadese populieren of Canadassen genoemd, hoewel zij met Canada niets te maken hebben.

Zij worden vermeerderd door stekken.

Het is algemeen bekend, dat in vele streken, in België en in Nederland, vóór een woord dat met een klinker begint een h wordt uitgesproken.

Een Drent noemt zijn hoofdstad niet Assen maar Hass'n. En zo is het aannemelijk, dat de Asp veelal Hasp werd genoemd.

En verwisseling van de letters e en a, zoals in Asp en Esp, komt veel voor.

Populieren worden b.v. peppels en pappels genoemd.

We spreken van bersten en barsten.

Een kabel of dik touw is een streng of een strang; als wij een boom vellen doen wij hem vallen en als wij uitgeteld zijn noemen wij een getal.

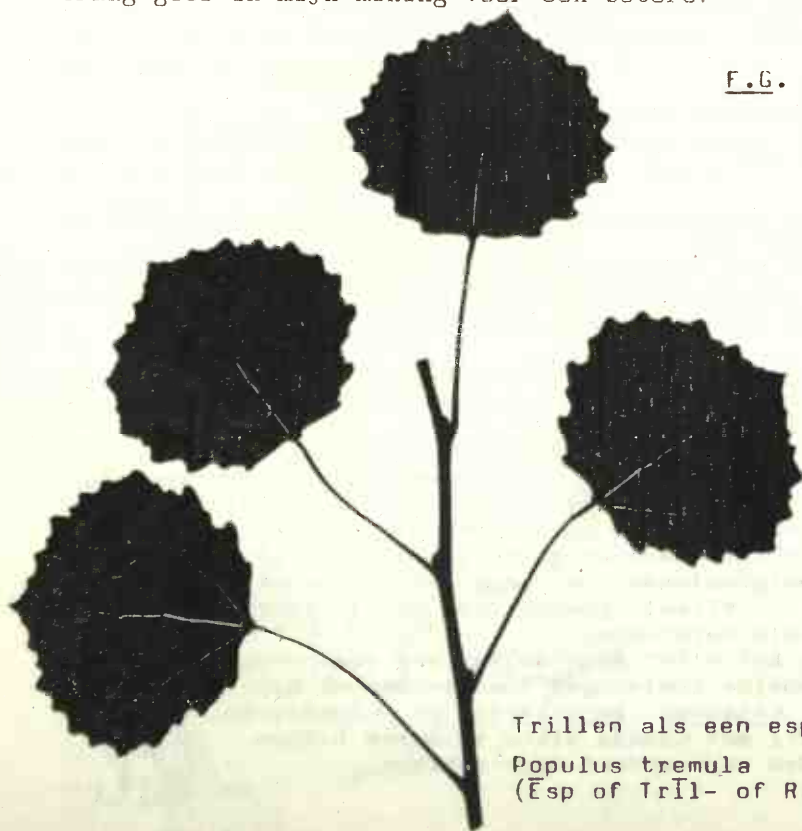
Ik acht het dan ook waarschijnlijk, dat Haspengouw betekent : Landstreek van Aspen of Espen ; populieren -, peppel- of pappelgebied.

En.....Se non è vero è ben(e) trovato.

Als het niet waar is, is het toch goed gevonden..... vind ik.

Graag geef ik mijn mening voor een betere.

F.G. van Dijck

Trillen als een espenblad

Populus tremula

(Esp of Tril- of Ratelpopulier)

"BURG RODE HERZOGENRATH"

INTERNATIONAAL CULTUREEL CENTRUM IN HET HART VAN HET
OUDE HERTOGDOM LIMBURG.

Zolang politieke en sociaal-economische ontwikkelingen gebaseerd blijven op nationaal egoïsme, als thans het geval is, zal alle gepraat over "land zonder grenzen" en wat dies meer zij, nauwelijks kunnen leiden tot een werkelijk verenigd Europa.

In dit artikel treft U een voorbeeld aan van contacten in het Nederland-Duits-Belgisch grensgebied die, als men de aanpak op hoger overheidsniveau had proberen door te zetten, al lang een stille dood zouden zijn gestorven. Wij hebben noodgedwongen leren inzien dat wij, om het gestelde doel te kunnen bereiken, een andere weg moesten bewandelen, namelijk de weg terug naar de basis, naar de bevolking zelf, die de grenzen weliswaar als hinderlijk ondervindt, maar die deze vaak willekeurig getrokken lijn op de landkaart nooit als een onoverbrugbare scheidingslijn heeft willen aanvaarden.

Het was een kwestie van realiteitszin om niet meteen alle mogelijke spectaculaire doeleinden te gaan nastreven, daar alle activiteiten in dit kader, het is nu eenmaal zo, veel geld kosten.

Een staatssubsidie zou alle bestaande en nog op te richten samenwerkingsverbanden van het uiterste noorden van Friesland tot het zuidelijkste puntje van België zeer van pas komen, al was het alleen maar omdat naar onze mening elke cent, goed besteed aan de werkelijke grenscontacten, uiteindelijk misschien meer effect zal sorteren op weg naar Europese eenheid, dan de miljoenen guldens die in Brussel worden uitgegeven.

DIESSEITS/JENSEITS.

Het begon allemaal ongeveer een jaar of vijftien geleden. Er dreigde toen een einde te komen aan de mogelijkheid van goederenoverslag op het station te Herzogenrath. Dat was niet alleen een slechte zaak voor Herzogenrath maar ook voor ± 40 bedrijven in de oostelijke mijnstreek, die de in Duitsland bestelde goederen uit het oogpunt van kosten in Herzogenrath gingen afhalen. Met een gezamenlijke actie hebben Directeur Th. Kutsch van de Naaldenfabriek Schmetz en ondergetekende geprobeerd de sluiting tegen te houden, hetgeen helaas is mislukt. Uit deze actie en onze gemeenschappelijke belangstelling voor grens-

overschrijdende cultuuruitwisseling werd al spoedig iets geboren dat "Diesseits/Jenseits" werd genoemd. Het doel was simpel: de vriendschappelijke betrekkingen tussen de bewoners van wat eens het oude Hertogdom Limburg was, te versterken. Er werden talrijke concerten, sportevenementen, tentoonstellingen etc. georganiseerd, dit alles voor eigen rekening en risico. Wij namen het initiatief en hoopten alleen maar, dat de bewoners van beide zijden van de grens daarop zouden inhaken. Ons werk was gelukkig niet vergeefs, gezien de enorme reacties en de spontane medewerking en steun die wij over alle grenzen heen ontvingen. Contacten van velerlei aard werden over en weer gelegd, zelfs tot ver buiten de grenzen van onze regio. Daar de activiteiten gaandeweg toenamen en derhalve de hieraan verbonden kosten stegen, werd dit werk voor twee personen teveel en het risico te groot. Er moest dus worden uitgezien naar een andere organisatievorm met groter financieel draagvlak. De goden waren ons gunstig gezind. De stad Herzogenrath ging een nieuw gemeentehuis bouwen, hetgeen in 1978 gereed kwam. Hierdoor kwam de oude historische burcht, tot dan als gemeentehuis in gebruik, vrij. Na een grondige restauratie en verbouwing werd de burcht in 1982 aan het inmiddels gevormd stichtingsbestuur "BURG RODE HERZOGENRATH e.V." overgedragen.

BURG RODE HERZOGENRATH e.V.

De overdracht van de burcht vond plaats op 23 mei 1982. De opdracht was: "de burcht met leven te vullen voor alle burgers over de landsgrenzen heen en haar te maken tot een ontmoetingspunt in het voormalige Hertogdom Limburg". Hiermede willen wij de weg aangeven om te komen tot een werkelijk verenigd Europa, waarin alle bewoners in vrede en vriendschap en met respect voor elkaars cultuur zullen samenleven. Sinds de start in 1977 groeide onze vereniging voorspoedig en telt thans 577 leden. Eenieder kan lid worden met een minimum bijdrage van f.11,-- per jaar. Zowel in België alsook in Duitsland is de "Diesseits/Jenseits"-gedachte bijzonder aangeslagen. De Nederlandse burgers reageerden aarzelend hetgeen zeer te betreuren is, immers een dergelijke actie moet toch instemming en interesse van elk weldenkend mens hebben.

Elk jaar wordt er een jaarprogramma samengesteld met een zeer gevarieerd cultureel aanbod in de vorm van concerten, tentoonstellingen, lezingen, discussie-avonden over de meest uiteenlopende onderwerpen enz.

Ons streven is, daarbij een zo hoog mogelijk niveau te handhaven. Alle evenementen vinden meestal op vrijdagavond of in de week-ends plaats. Het program-maboekje is vanaf 1 september a.s. weer te koop op de burcht zelf, bij de diverse banken te Herzogenrath, bij boekhandel Buck te Kerkrade en op het adres Groenstraat 18 te Ubach over Worms (tel. 045-318100).

Eenmaal per jaar organiseren wij een zogenaamd "groot concert" in de aula van het nieuwe scholencentrum te Herzogenrath. Het sluitstuk van het jaarprogramma is tenslotte het grote burchtfeest in Juni.

Dit feest was ook dit jaar weer een overweldigend succes mede dank zij het prachtige weer en de ca. 30.000 bezoekers uit alle windstreken.

Een activiteit die niet onvermeld mag blijven is de vorming van onze "werkgroep geschiedenis", waarvan ook een aantal landgenoten lid zijn. Deze groep verzet onder deskundige leiding bergen werk bij het onderzoek van de historie van onze regio. Er bestaan reeds contacten met o.a. de heemkunde-verenigingen van Eygels-hoven, Kerkrade en Landgraaf. Ook werden reeds enkele interessante publicaties door deze werkgroep uitgegeven.

Tenslotte stellen wij de burcht beschikbaar voor vergaderingen en conferenties, na voorafgaand overleg omtrent onderwerp en datum.

Zoals wij in de door ons uitgegeven folder besluiten: maakt een uitgebreide cultuuruitwisseling over de landsgrenzen heen

BURCHT RODE

tot een ontmoetingspunt in het voormalige Hertogdom Limburg. De vroegere historische onrust maakte plaats voor vreedzame en aantrekkelijke culturele activiteiten. Zo bewaart

BURCHT RODE

naar waarheid haar karakter van historisch gebouw met een geschiedenis van vele vele eeuwen. Wij hopen van harte, dat ook in ons land, in onze regio, begrip en belangstelling voor ons werk zullen groeien en dat wij in de toekomst nog meer landgenoten op onze burcht mogen begroeten.

U bent in ieder geval van harte welkom.

A.J.de Haan.

P.S. Voor uitgebreide inlichtingen kunt U zich wenden tot A.de Haan, Groenstraat 18, 6321 JR Ubach over Worms. (tel. 045-318100).

Wie twee aren doet
ontspruiten

Waar tevoren niets
stond,

Die maakt zich meer
verdienstelijk voor de
mens en land

Dan het hele zootje
politici te samen.

H.A.J. Dortants
Eygelshovenerweg 25
6374 KB LANDGRAAF NL
Tel. 045-315315

BULLETIN

Oudheidkundig Cultuurhisto-
risch Genootschap Landgraaf

December 1986.

2de Jaargang

Van de redactie.

Wat er wel en wat er niet in het Bulletin moet staan is nooit juist omschreven. Dit is voorlopig ook niet de bedoeling. Maar deze keer is het een allegaartje. We waarschuwen maar even. Deze waarschuwing is alleen voor diegene die van voor naar achter lezen. De anderen zien het pas als ze al geschrokken zijn. Dit laatste Bulletin van 1986 is wel een uitzondering.

Direct bij het openslaan vinden de lezers een accept girokaart. In het vervolg zal dit elk jaar in het laatste nummer het geval zijn. Ja dit is voor het betalen van de contributie. Wij vragen de leden zelf het bedrag in te vullen. Neen er is niets veranderd, de contributie is nog steeds even laag, n.l. f.20,-- per lid per jaar. Er zijn echter nog een paar mogelijkheden bij gekomen.

Lid kan ieder individueel zijn.

Lid kan ook zijn een gezin. Dus man, vrouw en 1, 2, 3 of meer kinderen. Onder kinderen verstaan wij dan die kinderen die bij hun ouders wonen. (Niet gehuwden die inwonen). Zo'n gezin betaald slechts f.25,--. Deze leden ontvangen één exemplaar van het Bulletin.

Zijn er nu in een gezin personen die ook graag een Bulletin ontvangen (b.v. een dochter of zoon) omdat zij dit persoonlijk willen bewaren, dan moet voor elk Bulletin extra f.5,-- per jaar betaald worden.

Wel vragen wij aan ons op te geven hoeveel personen deel uitmaken van het gezin die f.25,-- betaalt.

In het kort dus: lid f.20,--, gezinslid f.25,--, gezinslid + 1 extra Bulletin f.25,-- + f.5,-- = f.30,-- enz. Krijgen wij dus een bedrag overgemaakt van f.60,-- dan krijgen in dit gezin dus alle 7 kinderen een Bulletin.

O ja dit mag U niet vergeten; Diegene die op 1 maart 1987 nog geen geld heeft overgemaakt, die ontvangt na die datum geen Bulletin meer.

SEKTIE NATUURMONUMENTEN EN KARTHOGRAFIE.

Nog steeds zijn wij aan het proberen om een paar groepen of groepjes te vormen om enkele taken die wij op ons genomen hebben te kunnen starten. Enkele personen zijn bezig met een onderwerp hetwelk het best door een persoon aangepakt kan worden. Blijkbaar is onze groep te klein. Misschien zijn er nog enkele personen warm te maken om eens bij ons te komen kijken en luisteren?

SEKTIE DIALEKT

Na een lange, mooie zomer, waarin voor dialect-activiteiten niet veel animo was, zijn we weer met frisse moed begonnen. De eerste bijeenkomsten hebben we alweer gehad en iedereen was present. Aan belangstellenden was de gelegenheid geboden, om deze bijeenkomsten bij te wonen. Wij vonden het prettig, dat daarvan ook gebruik is gemaakt en wij hopen, dat wij deze geïnteresseerden in onze gederen kunnen opnemen. Denkt u er allemaal nog eens aan, dat u voor ons dialect-woorden, -spreekwoorden en -zegswijzen verzamelt? Wij zijn voor elke bijdrage dankbaar!

SEKTIE ARCHEOLOGIE EN CULTUUR.

Onze sekte is met een werkopdracht bezig over het onderwerp; "Wie was dat, die mens die hier in het begin van deze eeuw leefde." De bedoeling is, dat ieder lid gegevens van dit onderwerp verzamelt, die dan later gebundeld zullen worden. Op de laatst gehouden bijeenkomst zijn we bezig geweest met het lijmen van scherven. Deze stammen van een slechts gedeeltelijk onderzochte pottenbakkersoven aan de Gatestraat te Nieuwenhagen. Het is echter ondoenlijk om op één avond iets fatsoenlijks in elkaar te zetten. De leden van onze sekte hebben behoefte aan een eigen "home". Dit maakt zich steeds meer voelbaar. Hoe lang zal dit nog duren?

W.B.

VERSLAG JAARVERGADERING

Jaarvergadering van de heemkundevereniging O.C.G.L. op woensdag 8 oktober 1986 in het Eijkhagencollege te Schaesberg.

De secretaris opende om 20.05 bij afwezigheid van de voorzitter, de heer Derks die helaas ziek was, de vergadering en liet weten dat er na afloop nog een film vertoond zou worden door de heer Verbunt over het "Mergellandschaap".

Aanwezig waren in totaal 20 leden. Dat was weinig, maar de discussie was open en geanimeerd.

Na een woord van welkom verklaarde de secretaris dat er dit jaar veel energie en aandacht is besteed aan de staties van Aad de Haas. Het kerkje te Ubach over Worms waar ze voorlopig waren opgeslagen bleek geen goede plaats te zijn; veel te koud en vochtig, bovendien werd het begin 1986 door de gemeente verhuurd aan een garagebedrijf.

Mede dank zij de hulp van de gemeente Landgraaf, in casu ons lid de heer Frischen zijn een paar staties die rechtop stonden in het kerkje te Ubach over Worms en aan het afbladderen waren onder de hoede gekomen van het Restauratie Atelier Limburg en zijn de andere voorlopig ondergebracht op een boerderij van het kasteel Strijthagen.

De heer Stassen van Rolduc en de restauratrice mevr. Mirella Minati hebben het bestuur op 7 oktober in Rolduc ontvangen en daarbij hebben we kunnen constateren dat de afbladderende verf van de beide staties weer geheel vastgehecht was aan de pleisterlaag. Dit is een dunne gipslaag die als een pleisterlaag boven op de cementlaag met stenen ligt. Men heeft getracht de cementlaag met stenen van de pleisterlaag af te zagen maar dat blijkt niet te lukken.

Dit heeft tot gevolg dat de staties niet gemakkelijk transporteerbaar zijn, ze wegen per stuk wel meer dan 200 kg, en dat we dus van ons plan om ze telkens op een andere plaats tentoon te stellen moeten afzien. Ze zullen daarom een vrij vaste plaats moeten hebben. In dit verband wordt gedacht aan het nieuwe bestuurscentrum van de gemeente Landgraaf.

Bij de ingekomen stukken is een brief van de heer Maalsté die bedankt als lid van het bestuur van onze heemkundevereniging.

We zoeken een nieuw bestuurslid. Uit de vergadering werd vervolgens de naam van de heer Rietveld genoemd die vervolgens met algemene stemmen tot bestuurslid werd verkozen.

De secretaris noemt een aantal organisaties die het

jaarboek krijgt toegezonden. Het zijn Culturele Raad Limburg, Limagas, Fonds voor Sociale Instellingen, het ROB, Thermemuseum, Recreatieschap Oostelijk Zuid Limburg, Jubileumfonds Laura, het S.J.C. en de Stichting openbare bibliotheek Landgraaf.

Het verslag van de penningmeester mevrouw Ringens werd goedgekeurd nadat het eerst door de kascommissie was bekeken. Hieronder volgt een samenvatting van de inkomsten en uitgaven over 1985, alsmede een begroting over 1986.

OUDHEIDKUNDIG EN CULTUURHISTORISCH GENOOTSCHAP LANDGRAAF.

Inkomsten en uitgaven 1985.

INKOMSTEN:		UITGAVEN:	
contributies	f. 1497,50	secties (3)	f. 300,--
giften	f. 1050,--	attenties	f. 41,85
rente	f. 16,26	druk bulletin	f. 375,--
verkoop jaarboek	f. 1090,--	druk jaarboek	f. 946,--
verkoop bulletin	f. 12,50	secretariaat	f. 147,98
excursies	f. 1080,--	SJC en LOKG	f. 55,--
diversen	f. 5,--	excursies	f. 1030,17
		lezingen	f. 150,--
		diversen	f. 25,--
totaal	f. 4751,26		f. 3071,--
Over in 1985 :	f. 1680,26		
Saldo 1-1-'85:	f. 1327,25		
Saldo 1-1-'86:	f. 3007,51		

BEGROTING 1986

INKOMSTEN:		UITGAVEN:	
contributies	f. 1500,--	secties (3)	f. 450,--
giften	f. 200,--	attenties	f. 50,--
rente	f. 25,--	druk bulletins	f. 600,--
subsidies	f. 500,--	druk jaarboek	f. 3500,--
jaarboek	f. 3500,--	secretariaat	f. 250,--
bulletin	f. 25,--	SJC en LOKG	f. 100,--
excursies	p.m.	excursies	f. 300,--
diversen	p.m.	lezingen	f. 400,--
		diversen	f. 100,--
totaal	f. 5750,--		f. 5750,--

OPM. giften voor de restauratie van de kruisweg van Aad de Haas zijn niet in de begroting vermeld. Ze worden op een aparte rekening gestort.

In het verslag van de secretaris wordt wat de staties van Aad de Haas betreft de financiële inzameling genoemd ten behoeve van de restauratie.

Samen met de gemeente Landgraaf is een klein comité gevormd bestaande uit de heren Beckers, Kuyl, Rade en Verbunt van het O.C.G.L. alsmede wethouder Gybels en de heer Gielen van de afdeling voorlichting en de heer Hansen van de afdeling welzijn van de gemeente Landgraaf die verdere plannen zullen beramen om nog meer geld in te zamelen.

Zo mochten we van Limagas f.250,-- ontvangen, een toezegging van het Fonds voor Sociale Instellingen van f.6250,-- indien met de restauratie zou worden begonnen, f.2500,-- voor een zelfde toezegging van het Jubileumfonds van de Laura. Het A.B.P. gaf een subsidie van f.500,-- en de gemeente Landgraaf f.1000,-- Met in totaal ongeveer f.13.000,-- toegezegd en ten dele reeds verkregen kan in ieder geval met de restauratie begonnen worden.

Er is veel lof voor de heer Verbunt voor het werk wat hij verzet heeft bij het samenstellen van het jaarboek alsmede de vier bulletins die om de drie maanden uitkomen.

"Landgraaf spontaan" een manifestatie om onze heemkundevereniging wat meer bekendheid te geven is door de slechte weersomstandigheden zowel letterlijk als figuurlijk in het water gevallen.

Onze jaarlijkse excursie naar het kasteel Alde Biezen op zaterdag 13 september was goed bezocht. Volgens sommigen was het programma wat overladen. Ook het weer werkte niet mee, het was nogal koud. Men was overigens vol lof over de gidsen die ons in Alde Biezen en Tongeren hebben rondgeleid.

We hebben dit jaar slechts één lezing gehad en wel van de heer Notten uit Broekhem die op 8 april 1986 in het Eykhagen college gesproken heeft over het onderwerp "de Limburgse dialecten".

Spreker vertelde dat er eigenlijk geen verschil bestaat tussen een taal en een dialect. Waar het centrum van de culturele en economische macht is ontstaat een taal die dan een overkoepelende functie krijgt over een groot aantal dialecten. Een taal is om te schrijven, een dialect meer om te spreken. In Heerlen spreekt nog maar 4% plat, in Maastricht is dat 80%. Limburg is een typisch tweeculturenland met duidelijke franse invloeden vanuit Maastricht en duitse invloeden vanuit Kerkrade en Heerlen. Daartussen zitten alle overgangen.

De avond was zeer geslaagd wat het nivo van de lezing betrof, maar er waren slechts 14 aanwezigen.

Bij de bestuursmededelingen wordt allereerst verklaard dat we verder gaan met het inzamelen van geld voor de restauratie van de staties van Aad de Haas.

Aan de vergadering wordt een principebesluit voorgelegd om de staties in bruikleen aan de gemeente Landgraaf te geven, om ze mede op aanwijzing van architect Hamers zodanig te plaatsen dat ze uit de muur steken en dat het duidelijk is dat ze vroeger ergens anders gehangen hebben zodat ze in principe transportabel blijven en dat ze nooit vernietigd mogen worden.

Het is bekend dat het bestuurscentrum ongeveer mei/juni 1987 klaar komt en dat de staties daarna geplaatst dienen te worden en wel vóór de officiële opening in de herfst van 1987. Volgens het restauratieteam zou dat geen bezwaren opleveren.

Er is op 26 augustus 1986 een bijeenkomst geweest van de z.q. activiteiten commissie. Hierbij is gedacht aan excursies op Zaterdag naar Aken, Rolduc, Luik en Maastricht. Een uitwisseling met de Heimatverein Herzogenrath is voor 1987 gepland.

Een lezing in november door de heer Groothuis over chronogrammen, daarover zal contact opgenomen worden. Achteraf bleek de heer Groothuis niet bereid een lezing voor ons te houden omdat hij vond dat het onderwerp zich daar niet voor leende en hij ook geen dia-apparaat had. Hij verwees naar zijn publicaties. In plaats daarvan heeft de heer Hoen een lezing op 28 november 1986 gehouden over "Geschiedenis en genealogie" waarop nog later ingegaan zal worden omdat het buiten het bestek valt van de jaarvergadering. De heer Beckers merkt op dat er ook gesproken was over een tweedaagse excursie naar Brugge met overnachting volgend najaar.

Als voorzitter van de sectie Archeologie merkt hij op dat de opgraving aan de Gatestraat van grote waarde is gebleken. Er is daar een oven uit de 12de eeuw gevonden op de plaats waar een aantal huizen gebouwd zijn. Het ROB is gewaarschuwd en de heer Stoepker, provincie archeoloog is op bezoek geweest.

Van de zijde van de gemeente Landgraaf is weinig medewerking ondervonden. Nog te vaak wordt gedacht dat cultuur iets buitennissigs is terwijl het nauw verweven is met ons leven en werken.

Bij de rondvraag merkt mevr. Mofers op dat we wat meer lezingen moeten organiseren en verder dat onze huisvesting, of liever gezegd het ontbreken van huisvesting ons parten gaat spelen.

Ook de heer Reumkens vindt het ontbreken van huisvesting het grootste euvel van de heemkundevereniging. De heer Verbunt merkt op dat men altijd zijn vergade-

ringen in "d'r Sjeet" in Schaesberg kan houden. Volgens sommigen is dat niet centraal genoeg. De heer van Dijck zegt dat het glasboerprojekt ter ziele is en ook de drukkerij gaat verdwijnen. De heer Frischen zal dat nagaan en zien of dat wat voor ons zou zijn.

Ten slotte zegt de heer Ringens dat, wat de staties betreft we subsidie moeten aanvragen bij de provincie van wege het verstevigen van de staties en de transportkosten van de staties naar de multifunctionele ruimte van het nieuwe bestuurscentrum.

Hij raadt aan met de gemeente te onderhandelen over een eigen ruimte als tegenprestatie van het in bruikleen geven aan de gemeente en een duidelijk leencontract met de gemeente te maken. Het mag niet zo zijn dat de gemeente de staties in feite in eigendom krijgt. Omstreeks 10 uur werd de vergadering gesloten waarna de heer Verbunt nog een film liet zien over het mergellandschaap.

O.S.Kuijl
secretaris
heemkundevereniging
O.C.G.L.

PRETTIGE
KERSTDAGEN

LEEF HERRGÖTJE

Leef Herrgötje, wat ich Dich vroege wool:
 Has Doeh Dich Dieng welt ins bekieëke?
 en has Doeh gezieë, wat viër doava geprosjt,
 en has Te 't mit vreuger verglieëke?

Doeh hots toch mieljoeëne joare gebroek
 vur alles noa plaan te make,
 hotswirklich e kunswerk tot sjtand gebrach..
 en ós lootste doa druëver wake...!

En wat ich Dich zaag, nog ging hónged joar
 hónt viër nuëdig gehad vur te zörge
 dat al dat sjuns noa de knoppe góng...
 ich ha angs vur d'r daag va mörge!

De bussje zunt umgehoute of zoeër
 de sahara weëd ummer gróttter,
 de zieë is verpest, de vussje kapot,
 d'r óngergank feet ummer flotter.

V'r hónt noeh ing Tsjernobiël-ramp gehad,
 de angere zalle waal volge,
 en went noen 't water vööl wermer weëd,
 weëd lank en luuj verzjwolge.

De luuj zint óp huuj zoeë sjreklich gelieërd,
 ze kanne aal make en...breëke,
 Dich hónt ze nit nuëdig, d'r kompjoeter deë telt
 deë wit zoewiezoeë alles beëter!

Ich zaan Dich, leef Herrgötje, Doeh has zellef
 d'r feëler gemak van Dieh loëve....
 Doeh hōts d'r miensj oecht d'r plaan mótte sjrappe..
 of.. 'm gee versjtank mótte geëve...

E.M.- C.

IDEETJE

Wat denkt U hiervan?
 Als wij nu eens met z'n allen, leden van het
 O.C.G.L., één statie van onze kruisweg adopteerden?
 Dit kost elk lid ruim een tientje.
 Stop het in een envelop met opschrift "kruisweg"
 en geef deze aan een van de bestuursleden of be-
 zorg het bij onze penningmeester, Kampstraat 12,
 6371 AB Schaesberg.

GEWANG

Waarom is de GEWANG de GEWANG?

De "gewang" of d'r "gewangerbusch" is een veel gebezigde gebiedsaanduiding welke van oudsher is ontstaan. Wat voor de toenmalige bevolking van levensbelang was, doch op de dag van vandaag slechts als benaming wordt gebruikt zonder bij de werkelijke oorsprong stil te staan of naar waarde te schatten.

In het Nieuwenhaagse gebruikt men deze aanduiding voor het gebied ten zuiden en omgeving van de Gravenweg en wordt doorsneden door de Provincialeweg nr.26.

Hoe kan men nu tot deze benaming "gewang" zijn gekomen of waaruit moet hij zijn afgeleid?

Te beginnen, het Limburgse landschap, dus ook het Landgraafse, heeft een nogal heuvelachtig karakter en men woonde meestal op die plaatsen waar de bossen gerooid waren. Veelal in geconcentreerde vorm ofwel in lang gerekte straatdorpen geordend aan weerszijden van een of meerdere straten gegroepeerd (Hereweg bv). Volgens Nederlands begrip pleegt men deze nederzettingsvorm in zijn huidige vorm wel te verstaan aan te duiden met een incompleet "esdorp" van het Zuid-Limburgse type.

Als andere aanduiding ookwel "Straatdorp met gewannen" genoemd, daarbij uitgaande van het meest gave voorbeeld van een Drents "esdorp" dat eveneens gekenmerkt wordt door een geconcentreerde bewoning. Een open veld systeem, waarbij het akker-complex de naam es draagt als een gordel dat het geheel omringd.

In het Zuid-Limburgse is dit door zijn heuvelachtig karakter veelal scherp gescheiden en is de incomplete esdorp-aard te wijten aan het ontbreken van omliggend woeste grond zoals de Drentse zandgronden.

Landschap evenals grondsoort "Limburgse löss" leende zich uitermate voor geconcentreerde woonkernen in de vorm van langgerekte weg- of straatdorpen nabij de weilanden, daarbij waren de huizen veelal omgeven door boomgaarden.

De van bossen gerooides hellingen werden nu een open akkerland, veelal in plateau's en indien mogelijk aangegeven in horizontale verkavelingen de z.g.

GEWANNEN.

Het grillige reliëf werd veelal of graag geconfronteerd met erosie, zeer zeker op de nieuw ontgonnen gronden. Van de steilste hellingen spoelde de vruchtbare leemlaag naar beneden die de dalen vulde en daardoor de hoger gelegen gebieden onvruchthaar maakte.

De verwerking vond hier een gemakkelijke prooi.

Om deze verwerking nu tegen te gaan ploegde de boer zoveel mogelijk evenwijdig met de hoogtelijnen (horizontale verkaveling) en liet tussen de percelen kleine stroken onbeploegd, zodat zich daar ongestoord gras en struiken kon ontwikkelen. Deze smalle stroken groen en houtgewas hield het wegspoelend erosie materiaal zoveel mogelijk tegen, zodat zich hierdoor geleidelijk aan een trap ontwikkelde en de landereien een vlakker aanzien kregen mede hierdoor een geremde of langzamer waterloop ten gevolge. Deze terrassen of z.g. graftern zorgen nu voor een typisch Zuid-Limburgs landschapselement met medewerking en gebruikmaking van natuur en natuur-elementen.

Deze "graftern" dus, ontstaan door het zoveel mogelijk horizontaal en moeizaam ploegen met behulp van os of paard, kregen hierdoor een tweeledig doel. Vooreerst de akkerwerkzaamheden zoveel mogelijk horizontaal en dus gemakkelijker te verrichten en ten tweede de natuurelementen als medewerker te gebruiken zodat de grond niet werd afgekaveld en erosie werd tegen gegaan.

Voor veel huidige machine-boeren, in het bezit van vele paarden-krachten tractoren, zijn deze graftern een sta in de weg en ze ploegen alles wederom gelijk, er van uitgaande dat perceel-vergroting een voordeliger beplanting geeft en dus rendabeler moet zijn. Dat deze agrariërs geen gebruik meer maken van oudere

natuur-boeren-kennis pleit niet in hun verstandelijke kennis van grondbewerking gezien men slechts in hectare rekent. Na een fikse regenbui ziet men dan ook vanaf de hoogte enkele insnijdingen in het land van de natuurlijke waterloop en aan het laagste punt een modderpoel of onbruikbaar akkerland.

Mocht de schade te groot worden dan is de eerste schreeuw om subsidie of schadeloosstelling. Hier geldt echter het gezegde; als de boer niet meer klaagt en de pastoor niet meer vraagt is het einde der wereld nabij.

Spreekt men dus nu over gewang of gewanden, dan is het zeer waarschijnlijk dat eveneens een of meerdere graften het landschap sieren c.q. beschermen terwijl de gewanden vaak onregelmatige soms smalle repelpercelen waren.

Beperken we ons tot de Nieuwenhaagse gewang dan is deze gelegen nabij de Gravenweg, men mag aannemen een gegraven weg ofwel een "graaf", in dialect een uitholling in het landschap die als doorgang of transportweg gebruikt wordt. Speekt men echter over graven (gravenweg) dan is dit een meervoud van "graaf" of "graft" zoals voorheen aangegeven zodat men mag aannemen dat deze graften er ook geweest zijn.

Beperken we ons echter tot de agrarische bewerking van voornoemde repel-percelen dan weten we dat er oorspronkelijk toegepast werd het z.g. drieslag stelsel. Te weten dat men op een en hetzelfde perceel in een eerste jaar wintergraan zaaide (rogge en tarwe), in het tweede jaar zomergraan (haver en gerst) en het derde jaar braak liet. Opdat de grond in dit derde jaar nieuwe krachten kon opdoen liet men er naast de z.g. groenbemesting het vee grazen om zodoende de natuurlijke bemesting te bevorderen.

Was de grondbewerking en de verpleging van de gewassen, in onze ogen, in die tijd vrij primitief, hetzelfde kan gezegd worden van de bemesting. Toen men echter bemerkte dat door toevoeging (bemesten) van gemalen mergel de opbrengst steeg, werd dit veelvuldig toegepast. Men kon dus eigenlijk spreken van de eerste kunst-bemesting. Door jarenlang deze kunstbemesting toe te passen kwam men echter tot de ontdekking dat het perceel in plaats van meer steeds minder opbrengst had. De oorzaak moest gezocht worden in de eenzijdige overbemesting en men sprak dan van een uitgemergelde akker. D.w.z. het is uit of het helpt niet meer dit mergel toevoegen of kunst bemesten.

Een uitermate mager persoon of ander levend wezen

wordt ook nu nog in de volksmond vergeleken met de oude akker-aanduiding, met name; "hij, zij of het is uitgemergeld".

Terwijl de graften links en rechts verdwijnen en de resterende landerijen een teveel aan natuurlijke bemesting te wachten staat kan men tot heden in Nieuwenhagen nog wandelen door of langs een stukje Gewanger-busch die zijn naam eigenlijk te danken heeft aan een nu nog klein stukje akkerland.

ha.er.

Het zou leuk zijn als bovenstaand artikel onze Heemkunde leden zou aansporen hun eigen omgeving eens nader te bekijken.

En als ze dan hun bevindingen eens opschreven. Dit tot vreugde en/of lering van anderen.

VLOEKJE

"God verdomme" was een plotselinge, maar hartgrondige uitroep van kleine Jan toen deze zijn nog in aanbouw zijnde blokkendoos-kasteel per ongeluk totaal vernielde.

Verbouwereerd over de aangerichte schade, bleef hij tussen z'n blokken zitten toen Oma hem er op wees dat zoiets eigenlijk niet paste en, indien O.L.Heer zoiets zou horen wel erg verdrietig kon worden of misschien die persoon weleens zou kunnen straffen. Wijzend op het kruisbeeld in de kamer vertelde Oma dat de Heer wel degelijk luisterde en keek of kleine jongens dergelijke woorden gebruikte of soms iets deden wat ook van Oma niet mocht.

Duidelijk onder de indruk van Oma's woorden keek hij beteuterd naar de gekruisigde Christus die echter met gesloten ogen en scheef hangend hoofd aan het kruis hing, zonder ook maar een vin te verroeren. Dit was voor kleine Jan een duidelijk teken dat Jezuke zijn vloekje niet had gehoord en heel rustig bleef bij al dit gepraat.

Na deze overtuigende waarneming richtte Jantje nu een tegenwoord aan Oma; "Oma, hij heeft niets gehoord en slaapt nog rustig verder ook. Als wij hem nu rustig laten slapen kan ik het toch nog wel eens heel zachtjes zeggen".

Fluisterend, doch welgemeend kwam toen een overtuigend: "Godverdomme Oma".

RECEPT

NONNEVÔTTE.

Onderstaand recept voor het maken van nonnevôtte is al zeer oud en stamt van Bertha Meeuwissen.

Ik raadpleeg het elk jaar opnieuw en succes is verzekerd mits.....

en nu volgt het geheim of de faktor waar alles om draait; Alles moet behoorlijk warm zijn.

Niet alleen de ruimte waarin gewerkt wordt, maar ook de benodigdheden en het gereedschap.

Proefondervindelijk is vastgesteld dat het gereedmaken van het deeg het best kan geschieden in een plastic teil. (Het recept is van voor het plastic tijdperk)

Voor 1 kg meel hebt U het volgende nodig.

1 ons gist (verkrijgbaar bij de bakker). Deze gist moet in lauwe melk gebrokkeld worden en hieraan een lepelkje suiker toevoegen.

In het meel een kuiltje maken en de gist met melk hierin gieten.

1 theelepeltje zout toevoegen. Het zout mag echter niet rechtstreeks in contact komen met de gist. Dus voorzichtig langs de wand strooien.

Verder 3 eieren, 200 gram boter (niet smelten, maar kleine stukjes maken) en 125 gram suiker.

Naar behoeven iets lauwe melk toevoegen, maar let op: het deeg moet stevig blijven.

Nu het deeg in de plastic teil met een houten lepel kneden en vervolgens met de handen.

Nog een foefje; maak de handen eerst nat dan blijft het deeg er niet aan plakken.

Iets meel op tafel strooien en dan het deeg nogmaals flink kneden, ja zelfs er mee gooien.

Dan laten we het deeg rijzen bij een temp. van 22°.

Dat duurt maar kort en hoeft zelfs niet als het deeg luchtig is.

Nu rollen we van kleine partjes deeg tussen onze handen lange dikke "pieren". Deze vervolgens in een eenvoudige knoop leggen en op voorverwarmde platen be-strooid met meel leggen en op de verwarming zetten. Flink afstand houden en over de plaat een handdoek leggen. Bij een temp. van 25° moeten de strikken of knopen 20 min. rijzen.

In hete olie bakken. Ze draaien heel gemakkelijk als ze aan een kant bruin zijn.

Met poedersuiker bestrooien (suiker in koffiemolen malen). Smakelijk.

Om te proeven steeds bereid. Wiel Beckers.

LEEF LUUJ

LEEF LUUJ kal mar plat
 Este i u dörp of sjtad
 Emes teëge kuns
 Fiesperniekel in dieng taal

Lekker moele uëver vanaal
 Uëver ut Limburgs sjuns
 Umdat ut plat vā huuj
 Joare mit mót...LEEF LUUJ

I GEN KOEL

I GEN KOEL deep u raaf

Goonge ze wirke, de luuj
 En der pungel is der og aaf
 Nemes zuut dat nog huuj

Kiek, doew wirkete ze nuij doa
 Oonger ing sjwatte moel
 Evvel doe zuus ging sjachte mië sjtoa
 Leëft ginne mië I GEN KOEL

MIENG MAM

MIENG MAM wirket daag en naag
 I hoehs of woar ze woar
 En alles wat mieng Mam zaag
 Noame vier en sjtoonge kloar
 Góng mieng Mam noa Heële hin

Me sjtóng i vuur en vlam
 Alles vloog, dink dig ins in
 Mit goa met MIENG MAM

BLÔMME

BLOMME seert 't ganse leëve
 Lot ze mit der verjoardag geëve
 Of wens te get te viëre has
 Me deet doa mit ing groëte sjpas
 Mar haste vuur good aafsied genómme
 Ee "Danke vuur aal" zage dig BLÔMME

't Leëpele feëske
 Mariet Henssen
 Hereweg 20
 6391 VJ Nieuwenhagen
 Landgraaf

P.S. Dit zijn de eerste 4 acrostichons
 van de cyclus LIMBURG.

J.A.DANIËLS. door: ha.er.

Volgens het doopregister van Hoensbroek, werd op 2 sept. 1738 een Johannes (Jan) Arnoldus (Arnold) DANIËLS als zoon van een voor die tijd welgestelde ouders en wiens vader het ambt van "schatheffer" beklede, gedoopt.

De zoon Jan Arnold studeerde vooreerst te Sittard, om daarna zijn priester-roeping te voltooien aan het seminarie van Roermond alwaar hij de Godgeleerdheid studeerde om tot priester gewijd te worden in het jaar 1763.

Na zijn priester-wijding werd hij kapelaan te Hoensbroek om in 1772 als pastoor van Schaesberg (d'r Scheijdt) zijn priesterambt voort te zetten. Hij overleed op 6 april 1799 en werd bijgezet in de grafkelder onder de Petrus en Paulus kerk.

Zijn naam enz. staat te lezen op de gedenk-plaat, bevestigd aan de buitenkant der dekenale kerk.

Tijdens zijn pastoors tijdperk te Schaesberg (het Franse-tijdperk) was voor het leven en welzijn der geestelijkheid nu niet tot het aangenaamste te noemen. Zeker, omdat de machthebbers van de zielzorgers eisten dat men de eed van trouw enz. aflegden zoals de Franse overheersing dit voorschreef, met alle consequenties daaraan verbonden.

Pastoor Daniëls van Schaesberg, evenals pastoor Penners van Heerlen voldeden aan het gestelde in 1797. Tijdens zijn pastoorschap was naast de bestuurs-wissel b.v. dan Staats en dan weer Frans enz. met alle perikelen van de z.g. Bokkerijders-tijdperken geen onbekend iets in pastoor Daniëls levensloop.

Gefacineerd door de verhalen van lotgevallen of familie's welke met de bokkerijders van doen hadden gehad, werd de pastoor nieuwsgierig en geanimeerd om zich te verdiepen in de straf-vervolgning of procesvoering aangaande bokkerijders en wat daarmee van doen had.

Hij meende er goed aan te doen een en ander te verzamelen en in boekvorm van + 100 pagina's uit te geven. Door zijn maatschappelijke positie was het voor hem goed mogelijk om op de hoogte te komen over, of van vele bokkerijders gebeurtenissen alsmede waarheidgetrouwe processen (rechtspraak?) en vonnissen te onderzoeken en te vermelden.

De titel van zijn in 1779 uitgegeven aantekeningen werd: "Oorsprong, Oorzaake, Bewijs en ontdekinge van een godlooze Beswoorne Bende, Nagtdieven en knevelaers, binnen de landen van Overmaeze en Aenpaelende Landstreeken ontdekt, met een

nauwkeurig getal der Geexcuteerde en Vlugtelingen."

Door S.J.P.Sleinada
M.D.C.C.LXXIX.

Met de wetenschap dat de bokkerijders geopereerd hebbend in onze streek of naaste omgeving was de pastoor wel verplicht, indien hij de gebeurtenissen zoveel als mogelijk en waarheidsgetrouw placht weer te geven, om dan te schrijven over familie's, c.q. eigen parochianen of streekbewoners.

Om nu ten opzichte van deze lotgenoten voor zover als mogelijk onbekend te blijven bediende hij zich van de schrijvers-naam "Sleinada" terug lezend A.Daniels en geboortig van Milanes hetgeen eigenlijk niets met Hoensbroek uitstaande had.

Met de verontschuldiging, hij wilde niet de gekrenkte familie's in het harnas jagen, schrijft hij dan ook in zijn boek de versie dat hij niet familie's wilde treffen die het lot hebben gehad een der hunnen onder de geëxcuteerden te moeten rangschikken.

Misschien deed hij dit in navolging en vertaling van een in Neurenberg op een schoorsteen aangebrachte (nu verdwenen) versregel:

"Vind men in Uw stam geen hoer nog dief nog guyt.

Veeg dan, als gij kunt dit Schoorsteen versken uit."
Hiermee doelend dat niemand het hem kwalijk kon nemen dat hij zo handelde en schreef.

Dit uitvegen werd inderdaad niet aan dovemans oren gezegd, alleen anders uitgevoerd. Want gaat men de nodige bokkerijders-boeken te rade, dan komt men praktisch geen familienaam tegen, slechts aanduidingen of z.g. bijnamen.

Huidige onderzoeken naar en in processen doen gelijke ervaring, dat ofwel de achternaam dan wel de gehele erkenningspagina uit geschriften verdwenen of onleesbaar zijn gemaakt. Dit waarschijnlijk om een eventuele z.g. familieschandvlek te verdoezelen.

Trots dit alles mag men wel aannemen dat het een der meest gelezen of geraadpleegd historisch boekwerk genoemd mag worden.

Het geboortehuis van deze Hoensbroekse kapelaan of de latere Schaesbergse pastoor is in de loop van de 20-tiger jaren afgebroken.

De naast het huis gelegen oprit (vaat) werd een nieuwe straat waardoor volgens gemeentebesluit van 2 juni 1921 ook Hoensbroek met een Sleinadastraat beschoren werd, dit ter nagedachtenis van een Hoensbroeks bekend persoon. (Lit.: Gesch.v.Hoensbroek, Geloven in Sch.

STRIJTHAGEN

Strijthagen is weer volop in de belangstelling, nu een nieuw plan voor een bungalowpark is ingediend. Van het begin af aan heeft het O.C.G.L. zich in een stellingname tegen de bouw in dit gebied uitgesproken.

Daaraan houden we ook nu vast.

Jammer is, dat bij de belangenafwegingen de idee geopperd is de Strijthagemolen maar af te breken.

Dit is voor ons volkomen onaanvaardbaar en wij zullen ons met kracht hiertegen verzetten.

Er is in het verleden al genoeg verloren gegaan.

W.B.

GENEESKUNST in Rimborg in het begin van deze eeuw. *

Sinds kort houdt het gemeentebestuur zich het recht voor te beslissen over de vestiging van huisartsen in haar gemeente.

Ook wordt er naar gestreefd dat vrouwelijke artsen zich hier vestigen.

In het begin van deze eeuw was dat wel even anders. Men was toen al blij, dat een arts uit een naburige gemeente spreekuur kwam houden. In Rimborg kwam zelfs een arts uit Duitsland, dr. Günther uit Geilenkirchen, die op dinsdag en donderdag spreekuur hield. Van te voren dienden de patienten een afspraak te maken bij twee families Meens, nl. Meens Jenna en onder in het dorp bij de gebroeders Meens.

De Meensen waren beter gesitueerden. De Duitse arts verkeerde niet met gewoon volk.

Waren er spoedgevallen van ernstig zieken, dan moest de dokter persoonlijk in Duitsland gewaarschuwd worden. Zo is de thans 82 jarige Louis Beckers op 10 jarige leeftijd 's nachts te paard en met een stallamp als verlichting door de sneeuw naar Geilenkirchen gereden om de dokter te halen voor een ernstig zieke Rimburger.

Enkele jaren na de eerste wereldoorlog kwam Dr. Cals uit Schaesberg spreekuur houden. Die sprak Limburgs en werd in Rimborg meer als een der hunnen beschouwd, waardoor de Duitse dokter steeds minder kwam.

Deze achterdocht speelde bij de Rimborgers een grote rol. Een der redenen dat men niet naar de dokters in Heerlen ging, was, dat zij Hollands spraken en dat verstonden de Rimborgers niet. Een andere reden was, dat ze te duur waren. Wel ging men naar de dokter in

Herzogenrade.

In het vlakbij gelegen Palenberg kreeg men nog later een dokter dan in Schaesberg. Nieuwenhagen kreeg in 1919 zijn eerste huisarts.

Voor de vroedvrouw ging men naar Ubach. Bij een bevalling moest deze vroedvrouw gewaarschuwd worden, waarna die dan later op de fiets naar Rimburch kwam. In de twintiger jaren kwamen twee dokters naar Tyngelshoven toen naast de steenkoolexploitatie ook met de bruinkoolontginning begonnen werd.

Een van deze dokters was mijnarts.

Ook lekendokters hebben in Rimburch de geneeskunst uitgeoefend. Zo was er een "chirurg Hermans" die bv. havonkels of habonkels (steenpuisten) uitsneed.

Zelfs heeft hij iemand waarvan de hals grotendeels afgesneden was naar aller tevredenheid behandeld, zoals verteld wordt. Deze Hermans had zijn praktijk opgedaan bij dokters gedurende de eerste wereldoorlog. Ook voor tanden en kiezen trekken kon men bij hem terecht.

Men ging liever naar eigen mensen om behandeld te worden.

Ook Joep Consten, bijgenaamd "de pisdokter, beoefende de geneeskunst. Hij was in Duitsland in het leger bij het Rode Kruis geweest. Daar had hij veel ervaring opgedaan, boeken gekocht en door zelfstudie veel kennis eigen gemaakt.

Hij mocht van zijn broers geen vuil werk op de boerderij doen, anders was hij niet dokter genoeg. Hij mocht alleen de koeien melken en verzorgen.

Frens, de oudste broer deed het vuilere werk. Hennes was als "diener" voor de klanten uitverkoren. Hij moest de klanten ontvangen en al informeren wat hen scheelde. Dit gaf hij dan aan zijn broer door, zodat deze zich al enigzins kon voorbereiden, door bv. in de boeken te kijken. Zo werd althans verteld. Veelbetekenend werd ook verteld dat hij een spuit had. De faam van deze Consten was tot in de verre omtrek bekend. Er was zelfs een pendeldienst van ene Beckers uit Scherpenzeel, die de patienten per paard en met verschillende voorkeur karren naar keuze bv. open, dicht of plat, de patienten kon vervoeren.

Ook andere zakenlui uit Rimburch door verkoop van waren, aan de klanten van Consten verdiend te hebben, want men hielp elkaar.

Voor de echte dokter bestond lange tijd een grote vrees, niet alleen vanwege de geneesmiddelen die men moest slikken maar vooral door de wijze waarop hij zijn praktijk uitoefende.

"Van de dokters kreeg men meestal alleen maar iets

om goed te kunnen poepen" aldus Louis Beckers. Maar ook tegen wormen en om te braken kreeg men poeders.

De drankjes, zo men die al innam, moeten vreselijk gesmaakt hebben. Enkele verdere familieleden nemen de drankjes steeds in met suiker. Ze walgen en kokhalzen bij voorbaat al, ook al heeft men nog geen druppeltje op de lepel suiker gedaan, zoals we uitgeteerd hebben.

De taal, die door dokters gebezigd werd, liet geen twijfel bestaan. Zo werd tegen de zieke gezegd: "doe gees kapot" of "doe has nit lang mieë". Dit liet niet meer dan twee wegen voor de patient toe; of echt dood gaan of zo spoedig mogelijk beter worden. In hoe verre medicamenten beide richtingen bepaald hebben, is mij niet bekend.

De dokter werd hoofdzakelijk betaald, zo dit al gebeurde, voor de medicijnen die de patient kreeg. De tijd was van ondergeschikt belang.

Velen konden de dokter niet betalen of vergaten het zogenaamd. Wel werd door mensen goederen in natura gegeven. Soms werden prachtige antieke voorwerpen of anderszins aangeboden. Vooral bij een voorspoedige genezing. Een dokter had de mogelijkheid hiervan gebruik te maken.

Later kwam ook een apotheek Claessen in Schaesberg, die kapitein in het leger was geweest.

Apothekers haalden de medicamenten bij de ziekenhuizen.

Moest iemand naar het ziekenhuis, dan ging men naar Alsdorf, later Geilenkirchen.

Van een zieke, die naar het ziekenhuis in Heerlen moest, werd fluisterend gezegd: "Die zien we niet meer terug".

Wiel Beckers

* De gegevens voor dit verhaal werden verteld door de thans 82 jarige heer Louis Beckers, vroegere inwoner van Rimborg en vader van de schrijver van dit stukje.

EXCURSIE naar ALDEN BIESEN.

Op zaterdag 13 september 1986 maakte het O.C.G.L. een excursie naar Alden Biesen en Tongeren. Hieraan werd door 38 personen deelgenomen.

Vanaf het S.U.N. plein in Nieuwenhagen werd om 8.15 uur vertrokken.

Via Maastricht en Bilzen kwamen we al vroeg in Alden Biesen aan, waar ons een kop koffie werd aangeboden. Daarna volgde een rondleiding door een gids, die uitgebreid op de geschiedenis inging.

Deze begint in 1220. In dat jaar schonken Arnulf III, graaf van Lom en zijn zuster Mochtildis van Are, abdis van de benedictinessenabdij van Munsterbilzen, een bedevaartskapel van Onze Lieve Vrouw met aanhorigheden aan de Duitse Orde.

Deze orde werd tijdens de derde kruistocht naar het Heilig Land in 1190 te Akko gesticht.

Het gebouwenbestand, dat bewaard gebleven is, dateert hoofdzakelijk uit de 16de en 17de eeuw.

Dit bestaat uit; een waterkasteel met voorburcht, buitenhof bestaande uit neerhof en kapel met galerij, herberg met paardenstallen en hoofdingang met poorttoren en wachterswoning.

Later kwam hier nog bij de bouw van de tiendschuur, rijschool, oranjerie, Apostelenhuis en een Engels landschapspark.

Het historisch domein wordt nu gerestaureerd en ingericht tot cultureel centrum van de Vlaamse Gemeenschap en Provinciaal Domein.

Even voor 12 uur vertrokken wij naar Tongeren waar we vrij hadden tot 2 uur.

Daarna volgde een rondleiding in het Gallo - Romeins museum en door Tongeren.

De dag was echter te kort, zodat een bezoek aan de Begijnenhof niet kon doorgaan.

Ik heb me vast voorgenomen om spoedig nog een terug te gaan, want het was, ondanks de kou, een prachtige excursie.

Wiel Beckers.

**Onze beste mensen
voor 1987**